

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2023. május • XXXIV. évfolyam 5. (390.) szám

Ára: 400 Ft

- **Királyok, királynék és a Szentlélek eljövetele –
pünkösdi népszokásaink nyomában**
- **Nagy remények, széttört álmok –
35 éve lett bajnoki ezüstérmes a bajai férfi kosárcsapat**
- **Bajai vagy nem bajai? –
Érvek és ellenérvek a csárdás eredetéről**
- **Családi kincs a garázsból –
egy Baja környéki honvéd második világháborús naplója**
- **Virágos bajai utcák tavasszal**

Fotó: Molnár Attila

9 771416 446126

Tartalom

- „a mi királynőnket nem is anya szülte, pünkösdi harmat rózsafán termette...” Pünkösdi népszokásaink nyomában (*Lex Orsolya írása*)..... 3
- Megtorpanás az álmodok kapujában – 35 éve nyert bajnoki ezüstöt a bajai kosárcsapat (*Mayer János összeállítás*)..... 5
- A Szegedi út fáiinak védelmében (*Sarlós István forrásközlése*)..... 8
- A csárdás Bajáról indult világhódító útjára? (*Nagy Dezső tanulmánya*)..... 9
- 300. születésnap (*Tomaskovity Szabolcs írása*)..... 12
- A magyar sport és a holokauszt (*Mayer János tanulmányának 2. része*)..... 13
- Emléktörédek egy aranygyűrű kapcsán (*Gergely Józsefné hagyatékából közlése: Marosvásárhelyiné Gergely Anna*)..... 17
- Családi kincs a garázból (*Folkmann Antal világháborús naplója. Közlése: Folkmann Benke*)..... 19
- Arcok a város múltjából és jelenéből (*Dudás Júlia recenziója*)..... 21
- Tavasz van (*Szűnder Dezső receptje*)..... 22
- Virágos utcák – tavaszi séták a Deszkás utcától a Babits utcáig (*Masa György írása*)..... 23

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap elején
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A Szerkesztő bizottság tagjai:
Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya, Masa György, Sarlós István, Sipos Loránd, Szűnder Dezső, Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó: Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számmlaszám: 11732033 20030119
Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

Előfizetés: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Felelős vezető: Csuvár Zoltán
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944
Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stilisztikai javításának jogát fenntartja!

Új Honpolgár-könyv a megjelenés előtt

Mayer János

■ Idén a május nemcsak új Honpolgár-lapszámot tartogat az olvasók számára (ebben semmi rendkívüli sincs), hanem a hónap végére reményeink szerint új kötettel bővül a *Bajai Honpolgár Könyvek* sorozata is. Hosszú idő után bővíthetjük most a sorozatot, és bízunk abban, hogy – ha műfajában némileg járatlan útra lépünk is vele – az új darab méltó lesz korábbi kiadványainkhoz.

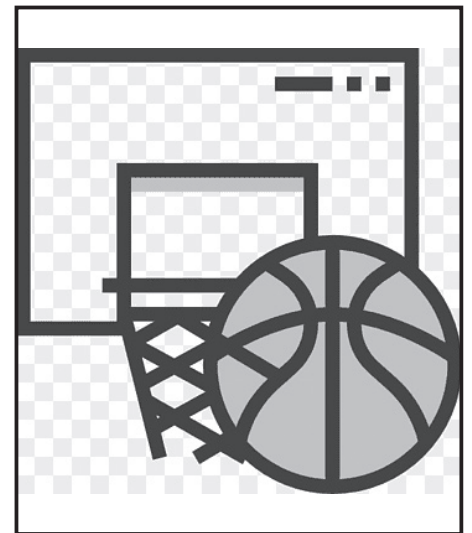
Több évnyi kutató- és alkotómunka után ugyanis elkészült az „*Ez az országunk legjobb csapata...*” – *A bajai férfi kosárlabdázás nagy évtizede* (1980–1990) c. könyv, amely a *Bajai SK* kosárcsapatának legsikeresebb korszakát állítja a középpontba, amikor a bácskai gárda országos bajnoki érmelet, Magyar Népköztársasági Kupát nyert, sőt a nemzetközi kupaporondon is megmérette magát. A könyvben a szerzők nem pusztán a régi események rekonstrukciójára törekedtek, hanem arra is, hogy bemutassák a háttérrel, a sikerek titkát és azok legfontosabb kovácsait (játékosokat, edzőket, intézőket, klubvezetőket stb.), és olyan sztorikat ássanak elő több évtized távolából, amelyek azoknak is érdekesek lehetnek, akik a bajai sikercsapat minden mérkőzésén jelen voltak. A kötetben bőséggel található statisztikák, interjúk, archív képanyag, és a bajai szereplők mellett megszólalnak ellenfelek, szövetségi tisztviselők, játékvezetők képviselői is.

Büszkék vagyunk rá, hogy a mű alapítványunk gondozásában jelenhet meg, bár kiadása nem lett volna lehetséges pályázati támogatás, illetve cégek és magánszemélyek pénzügyi segítségével. Arra is büszkék lehetünk, hogy a könyv munkálataiban szerzőként (Horváth Máté és Sipos János mellett *Mayer János és Zalavári László*), grafikusként (*Sipos Loránd*), illetve olvasószerkesztőként (*Sándor Boglárka*) lapunk munkatársai is részt vállaltak, és hogy a Bajai Honpolgár Alapítvány vállalta a kiadással járó adminisztrációs és pénzügyi terheket. Nem véletlen ez: a bajai kosárlabdázás sikertörténete településünk történetjének, a bajai identitásnak fontos része (volt); városunkat sokáig arról is ismerték országszerte, hogy a halászlé mellett nagyszerű kosarasok származnak onnan, és a bajai sportcsarnokok félelmetes hangulatú bevehetetlen erődnék számítottak az ellenfelek számára. Könyvünk azonban nemcsak a sportág rajongói számára lehet érdekes – ha ők is a fő célközönség –, szövege izgalmas korrajz is egyben, amelyből a sport szemszögéből nézve sokat meg lehet tudni a késői Kádár-

korszak, a rendszerváltás hajnalának világáról. Sok munka, küzdelem, vita, „*covid-szünet*” kellett ahhoz, hogy megszülessen, de hiszünk abban, hogy a kiadvány végső formája önmagáért beszél. A vásárlás, megrendelés lehetőségeiről rövidesen tájékoztatjuk olvasóinkat és az érdeklődőket.

A kötet ünnepélyes bemutatója *2023. május 27-én*, délelőtt 10 órakor lesz a *Bácskai Kultúrpalotában*, reményeink szerint az egykori sikercsapat tagjainak és számos meghívott vendégnek jelenlétében. Itt a kötet bemutatásán és méltatásán túl szót kap a nagy korszak néhány tanúja (ellenfelek, ismert sportújságírók), de az időszak néhány relikviája is látható lesz egy mini-kiállítás formájában. Az időpont apropóját az adja, hogy 35 évvel ezelőtt, 1988 májusában került a legközelebb a magyar bajnoki címhez a BSK együttese. (Lásd az erről szóló részletet e lapszámunk 5-8. oldalán.) Fájó persze, hogy épp akkor jutottunk el az ünnepléshez, amikor felnőtt szinten – remélhetőleg csak átmeneti időre – megszűnt a magasabb szintű kosárlabdázás a városban, de reméljük, a fiatalabbaknak is lesz még lehetősége átélni azt a hangulatot, amely a 80-as években uralkodott egy-egy nagy meccs idején, és megélhetik azt az összetartozás-élményt, amelyet ez a korszak adhatott. Addig pedig marad az emlékezés és a (kosaras) múlt megismerése.

Könyvünket jó szívvel ajánljuk az érdeklődő közönség figyelmébe. Bízunk benne, hogy a bemutatóra sokan eljönnek a résztvevők, tisztelők, barátok, helyi vezetők közül is, hogy tisztelegjenek a bajai sport élő legendái előtt! ■

„...a mi királynénkat nem is anya szülte/ pünkösdi harmat rózsafán termette...” Pünkösdi népszokásaink nyomában

Lex Orsolya

■ A pünkösdi királyság kifejezést szívesen használjuk napjainkban is, ha hamar múlt dicsőséggel találkozunk. Ám azt, hogy miért és hogyan lett valakiből pünkösdi király vagy királyné, már nem feltétlenül tudjuk. Annyi bizonyos azonban, ha rövid ideig is tartott csupán az efféle dicsőség, mégiscsak nagy dolog volt, ha valaki birtokolta. Jókai Mór: *Egy magyar nábob* című regényében így emlékezik meg erről.

„Piros pünkösdi hajnala van, igazán piros hajnal... az első kakasszó után, nagy muzsikával vonul keresztül egy banda zenész, előttük járul kivont mogyorófa pálcával egy városi esküdt, s arcának haragos méltóságán meglátszik, hogy fontos hivatalos foglalkozásban jár, és hogy még ma pálinkát nem ivott.

A derék esküdt férfit becsületesen kébbe van öltözve, ahogy rangbeli emberhez illik, pörge kalapját ékesíti egypár nagy, kinyílt bazsarózsa, gomblyukában egy csomó szegfű muskátillével, selyempruszlija ezüstgombos, képe piros, bajusza hegyes, csizmája bojtos, sarkantyús;

A nagy zenére mindenütt felébrednek az utcák lakói, ablaktáblákat, redőnyöket nyitogatnak, a fiatal leánykák köténnyel eltakarva kebleiket, néznek ki a kapujától... Még csak most hangzik a hajnali harangszó, s már a tanácsbeliek mind fel vannak gyülekezve a terembe, s ott könyökölnek szép rendben a hosszú asztal körül, elnököl a bíró, egy derék kövér ember.

Az ajtó felől egy csoport fiatal legény áll kurta, térdig érő, bő gyolcs lábravalókban, pitykés dolmányaik panyókára vetve, valamennyinek tarka kendő a gomblyukában, s sarkantyús csizma a lábán. Legeslegelől mind a fiatalok között áll a tavalyi pünkösdi király... ami legjelesebbé teszi a legényt, az egy nagy lombos koszorú, mely fejére van téve. Ezt az ifjú leányok fonták gyászfűzekből és virágokból úgy, hogy a szegfűkkel és rózsákkal ékes füzérek hosszan omlanak a legény vállaira, mint hosszú leányhaj, csak arcát hagyva szabadon, ahol kétfelé választvák.

Ezt a koszorút nyerje el aztán, aki tudja... megint itt van piros pünkösdi napja.”

Ahogy beköszöntött a tavasz, megsokasodott a mezei munka, ritkult az ünnepek, mulatságok sora, hiszen az emberek már nem értek rá a szórakozásra. A magyar pünkösdi

szokások a keresztény ünnephez kapcsolódnak ugyan, de igen korai tiltó rendelkezések bizonyítják, hogy számos olyan szokás és hiedelem őrződött meg bennük, melyek legfeljebb csak elnevezésükben köthetők pünkösdhöz. A tavasz érkezését, a termést ígérő virágzást, a szaporodást énekkel, tánccal köszöntő pogány, varázsos ünnepi szertartások hosszú ideig tartották magukat a nép körében. E hosszú időn át fennmaradt szokásokat igyekezett az egyház megtölteni keresztény tartalommal. Ilyen módon kapcsolódnak egybe a pünkösdi népszokások és maga az egyházi ünnep. A pünkösdikirály-választás, pünkösdikirályné-járás vagy pünkösödés, a zöldághordás szokása mind-mind ekkor voltak ismeretesek. A pünkösödők szövege is a fent említett kettősséget bizonyítja, mivel legtöbb változatuk kezdő sorai a bibliai eseményre utalnak, de folytatásukban tavaszi bőségvarázslás bukkan fel.

A szentlélek eljövételének ünnepe, mely húsvét időpontjának függvényében szintén mozgó ünnep, május 10. és június 13. közé esik. Elnevezése a görög pentekosztész ('ötvenedik') szóból származik, az ünnep ugyanis a húsvétot követő ötvenedik napon kezdődik. A pünkösdi ünnepéhez csupán nekünk kapcsolódó népszokásokról számos feljegyzés, írásos dokumentum maradt fenn, hiszen az egyház már a 17. században szabályozni, tiltani igyekezett őket. Imreh István *Törvényhozó székely falu* című munkájában említést tesz egy csikkozmasi tiltó rendeletről, mely a következőképpen fogalmaz a pünkösödés némi szokásait illetően, melyek egyértelműen kimerítették az ünnepontás vétkét: ...mindenkor tilalma volt a sátoros ünnepeken való táncolásnak, királynéaszony ültetésnek, mely a pogányoktól maradt szokás, ezután is tilalmas. (1692)

Pünkösödéskor általában nagyobb leányok járták a falut, fejükön virágkoszorúval. Egy kisebb is van közöttük, ő a pünkösdi királyné, kiskirályné. Virág-szirmokkal teli kosarat visz, feje fehér fátyollal, kendővel van le takarva.

A leányok az udvarokban megállnak, s az ajtó előtt énekelnek,

táncolnak, majd az ének végeztével magasra emelik a kiskirálynét. A pünkösödők kezdő, vallásos szövegű dallama középkori eredetű, folytatásuk gyermekdalszerű ütempáros dal refrénnel. A pünkösödést követően a lányok pénzt és enivalót kaptak. Bizonyos változatokban menyasszony és vőlegény szerepel, míg másokban nincs kiemelt, megkülönböztetett szereplő. Míg régebben a szokás nagylányok körében volt elterjedt, addig a későbbi időkben, a huszadik században, napjainkban – afféle visszatantult hagyományként – jobbra gyermekek körében él, ők játsszák, ha erre sor kerül. Ez a tendencia számos népszokásunkat érinti, melyek napjainkban általában óvodás csoportok „előadásában”, s ily módon gyakorta csonka formában, átírva kerülnek színpadra, nézőközönség elé.

A pünkösödés első, Szegedről származó részletes leírása Miskolczi István, Szeged aljegyzőjének tollából származik, akinek írása a *Regélő*-ben jelent meg 1834-ben. „Hat lányok tiszta fehér nyak-kendővel, olyan ing-vállal és köténnyel, fejeken virágkoszorú, jobbokban lilium-levelek és párosan öszve fogódzva (legidősbik 12, legfiatalabbik 7 esztendősen lehetett) ilyen képpen játszó szerepeiket. Jobbokban levő lilium leveleket lógáza minden mesterség s bizonyos mérték nélküli hangon de még is érthetőleg, imígy énekeltek mindnyájan:

Pünkösödő Vitnyéden (1962)

»Megjelent a pünkösdi napja,/ Mellyet Krisztus ígért vala,/ Midőn mene mennyországba/ Mindenek láttára. /A pünkösztnek jeles napján / Szent lélek Istent küldötte/Megerősítíni szívöket

Az apostoloknak./ Tüzes nyelveknek szólása/ Úgy mint szeleknek zúgás /Leszállott az ő fejekre

Nagy hirtelenséggel.«

Ezt követően minden leány rövid szöveget énekel/ mond, míg végül a legifjabbhoz érve a következő hangzik el: Ezt királynénak nevezik; fehér fátyol fedi el képét, s leginkább a legfiatalabbik szokott lenni, és ettől még mindig ezen verseket hallottam:

»Én kicsinyke vagyok,/ Nagyot nem szólhatok/ De még is Istennek dicséretet mondok.«

Ezek után egyik kilép a többiek közül, s a királynéhez ezen verseket mondja: »A Karsai rózsza kihajlott az útra /Szedje föl királyné arany koszorúba.«

Végre párosan öszve ölelkezve, és lassú táncz-forgás között imígy énekelnek:

»Mi van ma, mi van ma, piros pünkösdi napja,/ Holnap lesz, holnap lesz a második napja/ Andreas Bokrétás/ Felsőleges jó tánczos/ Jól megfogd, jól megfogd a lovad kantárát,/ hogy el ne tiporja, tapossa a pünkösdi rózsát.«

A Dunántúlon termékenységvarázslással kapcsolták össze a pünkösdirályné-járást. E vidéken négy nagyobb leány fogott közre egy kisebbet, ő volt a királyné. Fehér ruhát viselt, fején virágkoszorú volt, s feje fölött a nagylányok piros kendőt tartottak kifeszítve. A házak udvarán éneküket befejezve a kiskirálynét karjánál fogva magasba emelték, s a következőt mondták: „Ekkora legyen a kendetek kendere. Ekkora, ekkora!!!” Ha valamely háznál nem fogadták őket a kellő módon, a kiskirályné leguggolt, hogy a kender az esztendőben olyan kicsike maradjon!

A vajdasági Moholon *mimi-mamázásnak* hívták a pünkösödölőt. „A város akkó zödbe vót ötöztetve bodzafa-ágakkal! Pünkösödöt köszönteni nálunk a Mimi-mamások mēntek. Négy-öt kislány, vagy néha több is. Szépen föl vótak ötözve, ünneplőbe, még vót egy menyasszony, az fehérbe, még koszorú vót a fején, még a vőlegény. No az is leginkább csak kislány vót. Akkó vittek bodzaágat, még a hajukba is vót virág, pünkösdi rózsza, és akkó mēntek így csoportba. A házak is ki vótak abba az időbe még díszítve pünkösdkő bodzaágakkal, az ablakok, kerítésék, sorba. Szép vót ám az! Akkó ahogy mēntek a mimi-mamások, középēn mēnt a menyasszony... s bészótak, a házakhoz, hogy: – Mēghallgassák-ē a mimi-

mamásokat? Mikó aszonták, hogy: – Mēg! Akkó bēmēntek, körbeátak, a menyasszony át küzēpütt a többi mēg forgott körű, csak úgy rēndēs lépēsbe. Oszt énekōtek...”

A bevezetőben már említett pünkösdi királyság azonban nem a királynéről, hanem a királyokról szól. A „pünkösdi királyság” vetélkedőn szerzett, komoly előjoggal járó rang. Pünkösdi király megválasztásáról a középkor óta vannak adataink. A többnyire lóversenyyel vagy más ügyességi próbával választott pünkösdi király hatalma általában egy esztendeig, de volt, ahol rövidebb – ám mindenképp előre meghatározott – ideig tartott. Osztrák kutatások e szokás eredetét egészen a lovagkorig vezetik vissza.

A királyválasztás komoly ceremóniával járt. Jókai így ír róla: „Istentisztelet után öszszegyűlték a falu vénei, a bíró, a nótárius a helység házában. Odakinn ezalatt lóháton ülő ifjú legények csattogtatják ostoraikat. Gyolcs inge-gatyája van mindnek, a kalap mellett bokréta. Előjön a kispíró, egy nagy selyemzászló a kezében. Jeladásra a cigánybanda rárántja a legszebb nótát. Kitédulnak a mezőre: kispíró, cigányok, a mészároslegény hajtja a tulkot, ökröt fognak sütni. Utána a lovaslegények, végül az előjáróság. A kovácsmester mozsárral jelt ad háromszor, erre indítanak a lovasok. Háromszor futnak. Harmadszorra csak a két első. Virágokból és szomorúfűz ágakból font koszorút tesznek a nyertes fejére. Egy évig pünkösdi királynak nevezik.”

Rövid, mint a pünkösdi királyság – tartja a mondás. E rövid idő alatt azonban komoly kiváltságokat élvez a pünkösdi király. *Réső Ensel Sándor* szavaival élve egy esztendeig minden lakodalomba, ünnepélyre, mulatságra hivatalos, minden kocsmában ingyen rovása van: amit elfogyaszt, fizeti a község; lovát, marháját tartoznak a társai őrizni, s ha netán valami apró vétséget követne el, azért testi büntetéssel nem illetik.

Európában ismeretes olyan pünkösdi alakoskodó szokás is, amelyben zöld ágakban burkolt maszkos alakot vezetnek házról házra. Gyakorta énekszóval kísérték. A falu végéhez érve a zöld ágakat vízbe dobták, esőt varázsolandó az esztendőre.

Pünkösdkor a házakra, kerítésekre, istállókra zöld ágat tűztek. Ezt általában a gonosz, rossz szellemek elhárításával vagy egyszerűen az ünnep jelképezésével magyarázták, néhol pedig a lányos ház jeleként értelmezik. Zöld ágként nyírfaágat, gyümölcsfaágat,

Pünkösödölés gyerekekkel (a Balatoni Múzeum Gyűjteményéből)

leggyakrabban bodzát tűztek ki, a Dunántúlon Szent György-napkor, az ország többi részén pünkösdkor. A századfordulón Dávodon azért tűztek pünkösdkor bodzát az ablakba, hogy a boszorkányok be ne mehessejenek rajta.

Udvarlással, párválasztással kapcsolatos szokások is kapcsolódnak pünkösdhez. A Bajával szomszédos Szeremlén az ünnep másnapjának nagy eseménye a templomozást követő *sugovici ladikázás*. Dr. Tóth Kálmán szeremlei születésű lelkész szépen vall e szokásról *Szerelmem, Szeremle* című munkájában. Kifejezetten ezen alkalomra készült az udvarló legényektől kedvesüknek szánt díszes szerelmi ajándék, a rovott díszű leányvezető, melyet leggyakrabban szerelmi jelképek (virágmotívumok, galambpár, virágzó szív) díszítettek. A ladikokat a legények korábban zöld ágakkal ékesítették, melyek tövét a csónakba hívott leányok tovább díszítették a magukkal hozott pántlikákkal, virágokkal. Minél díszesebb lett a csónak, s minél szebb énekszó szállt belőle, annál nagyobb volt a dicsőség. Előfordult, hogy a fiatalasszonyok, tekerődött menyecskék is ladikáltak férjükkel ezen alkalomkor. A kötet adatközlői szomorúan nyilatkoznak arról, hogyan múlt el e szép szokás. Jó néhány esztendeje azonban újjáéledt a pünkösdi ladikázás Szeremlén, s aki kilátogat a szeremlei Sugovica partjára ilyenkor, az részese lehet annak hangulatnak, amely az 1900-as évek első évtizedeiben is uralhatta a pünkösdi vízpartot.

Pünkösdi ünnepe a húsvétal és a karácsonnyal együtt képezte azt az alapot, mely a keresztény ember számára minden időben az egységet és teljességet, az örök körforgást, a biztonságot és bizonyosságot, a világban való eligazodást és a lelki békét jelentette. ■

Megtorpanás az álmok kapujában

35 éve nyert bajnoki ezüstöt a bajai férfi kosárlabdacsapat

■ 1988 tavaszán városunk ismét kosárlabdalázban égett; a Bajai SK évek óta rendkívül sikeres – az előző évben magyar kupagyőztes – férficsapata története első bajnoki címére készült, és az alapszakasz eredményei alapján minden esélye meg is volt erre. A gárda be is jutott az aranycsatába, a két győzelemig tartó párharc első mérkőzését idegenben meg is nyerte, minden készen állt tehát a nagy ünneplésre – aztán (szó szerint is) becsapott a villám, és a nagy siker álma szertefoszlott. A bajai kosárlabda „nagy évtizedének” (1980-90) történetét feldolgozó, hamarosan megjelenő emlékkönyvből – mely a Bajai Honpolgár Könyvek következő darabja lesz – származó részlet segítségével idézzük fel a sporttörténeti eseményt, melynek néhány kulcsszereplője is megszólal.

Mayer János

■ Az 1987/88-as bajnoki idénynek a Bajai SK újból nagy reményekkel vágott neki. Igaz, visszavonult csapatkapitányára, Ágfalvi Györgyre már nem számíthatott, ezt leszámítva azonban az előző évi bajnoki bronzérmes, kupagyőztes csapat magja együtt maradt. A másodedzői posztról szezon közben távozott Schmidt Lajos, helyét egy másik testnevelő tanár, Rátvay Zoltán vette át Kovács József vezetőedző mellett. A MAFC hazai legyőzésével (95:80) megkezdődő bajnoki szezon alapszakasza ezúttal sem alakult rosszul: a kék-sárgák 12 győzelemmel és 6 vereséggel a Zalaegerszeg mögött a második helyen fejezték be a reguláris szezont, de elmondhatták magukról, hogy a tavasszal sikert sikerre halmozó zalaiaikat egyedül Baján tudták megállítani, és a BSK hazai pályán megőrizte veretlenségét. A bácskai csapat márciusban nagy taktikai csatában 77:70-re verte a szezonra alaposan megerősödő és edzőként a játéktól nemrég visszavonult Gellér Sándort alkalmazó zalai gárdát. Az utolsó fordulóban a csapatnak a tapasztalt lengyel légiósokkal és edzővel megerősödő Oroszlány otthonában is sikerült a győzelem (78:59), és ezzel a Baja ismét az elődöntőben kezdhetette meg a rájátszás küzdelmeit. (Az alapszakasz első két helyezettjének a versenykiírás alapján nem kellett a négy közé jutásért játszania. A bajnoki szezon további részleteiről a könyvben olvashatnak.)

A legjobb négy közé jutásért rendezett, két nyert mérkőzésig tartó párharcban az Oroszlány és a Bp. Honvéd szerezte meg a jogot arra, hogy a döntőbe jutásért megküzdjön az alapszakasz két legjobbjaival. A sorsolás alapján a Bajának az előző évi bajnok Körmenet kiejtő Oroszlányi Bányász jutott, amelyet a bácskaiak egy aránylag könnyebb hazai (109:88) és egy jóval küzdelmesebb, a hosszabbításban kiharcolt idegenbeli (71:68) sikerrel pipáltak ki. A másik ágról a Zalaegerszeg jutott be a döntőbe, amely három szoros,

emiatt aztán kellően feszült hangulatú mérkőzésen kerekedett felül a Bp. Honvédon.

Az alapszakaszban előrébb végző zalaiaik élhettek a pályaelőnyvel, így a döntő első összecsapását ők rendezhették meg. Zsúfolásig megtelt az egerszegi városi sportcsarnok, egy órával a kezdés előtt már minden bejáratit ajtót be kellett zárni, pedig a nézőteret az alkalomra meg is növelték. Több száz bajai szurkoló is elkísérte a csapatot a mérkőzésre, amely előtt mindkét – játékosként számtalanszor egymás ellen is küzdő – edző a másikat dicsérte, és óvott az elbizakodottságtól. Bajai részről előzetesen Gorjanác Marin kisebb sérülése okozott némi aggodalmat, de végül ő is pályára tudott lépni. A mérkőzés előtti hangulatot a Petőfi Népe tudósítója így jellemezte: „Amerikai kosármecsekre emlékeztető show-műsor vezette be az év mérkőzését. Egy helyi zenekar szórakoztatta a kezdés előtt két órával már zsúfolásig megtelt nézőteret, kék színekben pompázó lányok táncoltak a zene ütemére, a két tábor szurkolói pedig erőteljes hangpróbát tartottak, úgyhogy óriási hangzavarban melegítettek a pályán a csapatok. Minden jel arra mutatott, a zalaiaik szikrányi esélyt sem adnak a bajnoki cím elnyeréséért folytatott csata első felvonásában a bajaiaknak.” (Bajai meglepetés-bomba Zalaegerszegen. Petőfi Népe, 1988. május 2.)

Gellér Sándor azzal okozott némi meglepetést, hogy egészen fiatal kezdősort küldött pályára, csapata egész pályás letámadással, hatalmas tempó diktálásával próbálta megtörni a bajaiak lendületét. Az „önemésztő rohánást” azonban nem lehetett végig bírni, és a ZTE zónára állt át, a Baja pedig sike-

res távoli dobásokkal még az első féldőben ledolgozta hátrányát, és – bár csak egyetlen ponttal – már a féldőben is vezetett. A csata még további fordulatokat hozott, hol az egyik, hol a másik félnél volt az előny, és a meccs a rendes játékidő végén döntetlenre (83:83) állt. Az ötperces ráadásban viszont a bajaiak céloztak pontosabban, így az első felvonás bajai győzelemmel és az extázishoz közeli állapotba került bajai szurkolók örömtáncával fejeződött be. A sikerben különösen a 33 pontig jutó Kovács Lászlónak és a 23 pontos Veress Kornélnak volt oroszánrésze. (A másik oldalon a 37 pontig jutó Dobi Antal tűnt ki.) Bár mindkét edző hangsúlyozta, hogy még semmi sem dőlt el, a bajai szurkolók úgy érezték: érik a bajnokavatás.

Magyar nemzeti bajnokság (NB I) 1987/88. Döntő 1. mérkőzés, 1988. április 30.

Zalaegerszegi TE – Bajai SK 91:96

(45:46, 83:83), hosszabbítás után. Zalaegerszeg, Városi Sportcsarnok, 4500 néző. V.: Juhász, Harsányi.

ZTE: Farkas 4, Dobi 37/15, Bencze Á. 9, Bencze T. 5/3, Bodrogi 12. Csere: Szűcs 8, Kovács A. 5/3, Góczán 5, Földesi 6. Edző: Gellér Sándor.

BSK: Hosszú 12/6. Kovács L. 33/15, Likár 11, Veress 23, Gorjanác 6. Csere: Kiss L. 11/9, Rátvay T., Szabó P., dr. Varga. Edző: Kovács József, Rátvay Zoltán.

Az optimistán várt bajai visszavágó mérkőzésre természetesen minden jegy elkel, a Pósta Sándor sportcsarnokba több mint 2000 néző zsúfolódott be, holott minden szabályt betartva ennek kb. a felét lehetett volna beengedni. De így sem jutott mindenki belépőhöz, így a szomszédos főiskola két előadótermében is közvetítették (volna) a találkozót egy

A bajai gárda a sorsdöntő zalaegerszegi mérkőzésen: Gorjanác, dr. Varga, Szabó P., Veress, Palás, Rátvay T., Kiss L., Kovács L., Hosszú, Likár

zárt láncú televízióadásban. Több bajai szórázó- és vendéglátóhely is meghosszabbított nyitvatartást kérelmezett, hogy méltó módon lehessen megünnepelni a bajai csapat történetének első bajnoki címét.

1988. május 6-án (pénteken) azonban kiadós vihar zúdult a városra, amelynek során villám csapott egy transzformátorba. Ennek következtében egy ideig áram sem volt a csarnokban, amikor pedig az visszajött, kiderült: tönkrement az eredményjelző berendezés. Több mint félórás csúszás után a csapatok vezetői – miután konzultáltak a mérkőzés ellenőrével, *Kassai Ervinnel* – a játék mellett döntöttek, de kézi időmérés és eredményjelzés mellett, az egerszegi óvás lehetőségét is fenntartva. Hogy ebben a helyzetben mennyire a valós erőviszonyok érvényesültek, nehéz megmondani. „*Idegtépő a küzdelem. Ezt még csak fokozza, hogy időnként nincs megértés a bírók és a jegyzőasztal között, s a kézi időmérés sem sjár*» jól. Nem bírnak egymással a csapatok. Minden hibát könyörtelenül kihasznál a másik. Az egyik térfélen *Likár és Hosszú szerzi a pontokat, a másikon viszont róluk dobznak, mivel négy személyi hibával csak látszólagos a védekezésük, mégsem cserélik le őket. Bár a lépéselőny mindig a hazaiaknál, 25 másodperccel a vége előtt, vezetnek is három ponttal. Amikor szabálytalankodnak. Ám a vendégek nem a büntetőt, hanem a bedobást választják, s Góczán triplája a hosszabbítást jelenti. S ahogy múlt szombaton történt, a ráadás öt perce ismét a vendégcsapaté – nyer a ZTE! Ezúttal a zalai szurkolók lejtének örömtáncot a bajai sportcsarnokban” – írja a másnapi *Népsport*. Az utolsó pillanatban elbukott döntő, a karnyújtásnyira lévő aranyérem elvesztése – bár a harmadik mérkőzés még hátravolt – sokkolt csapatot, szurkolót, vezetőt egyaránt.*

A bajai mérkőzés kulcsfigurája, Góczán Gábor és Gellér Sándor, a ZTE edzője

Magyar nemzeti bajnokság (NB I) 1987/88. Döntő, 2. mérkőzés, 1988. május 6.

Bajai SK – Zalaegerszegi TE 82:84

(36:32, 78:78), hosszabbítás után

Baja, Pósta Sándor sportcsarnok, 3000 néző. V.: Horváth G., Toók.

BSK: Hosszú 21/3, Kovács L. 13/6, Likár 22/6. Veress 12, Gorjanác 14. Csere: Kiss L. Edző: Kovács József, Rátvav Zoltán

ZTE: Szűcs 25, Farkas 15/3, Dobi 17/9, Bencze Á., Kovács A. 12. Csere: Góczán 7/3, Földesi 2, Bencze T., Bodrogi 6, Gáll. Edző: Gellér Sándor

Nem egészen két nap múlva kellett ismét pályára lépni Zalaegerszegen a mindent eldöntő harmadik mérkőzésen. A zalai megyeszékhelyen egyszer már sikerült a bravúr, de a balszerencsés módon elvesztett hazai találkozózt – úgy tűnik – nem sikerült kihevernie a bajaiaknak. (Ebben az is szerepet játszott, hogy a hazai meccset egyetlen cserével

játszották végig, így a lelki teherhez fizikai fáradtság is társulhatott.) Ráadásul 6000 kiéhezett egerszegi néző várt rájuk. „*Egyszerűen nem tehetjük meg, hogy most nem nyerünk!*” – nyilatkozta a mérkőzés előtt *Gellér Sándor*, a hazaiak mestere, és csapata ennek megfelelően állt is az összecsapáshoz. Igaz, a bírók bajai tevékenységét kifogásoló *Kovács József* is arról beszélt, hogy csapata győzni jött. A játékvezetőket ezúttal is rengeteget szidta (ahogyan kollégája is), de a mérkőzés végkimenetele aligha ezen múltott: „*Nyoma sem volt a kék-sárgáktól megszokott összjátéknak. Mindenki igyekezett szabadulni a labdától, alighogy megkapta. És hol voltak a biztos, pontos dobások?*

*Az első pontot a ZTE dobta, aztán a vezetést ki sem adta a kezéből, csak tovább növelte, és esély sem volt arra, hogy ebben meg lehet akadályozni. Emberfogásos védekezésük valóban szoros őrizetet jelentett [...] A bajai centerekhez szinte egyetlen bejátszás sem jutott el, a mezőnyemberek pedig alig kerültek tiszta dobóhelyzetbe. Ám amiben a zalaiak megakadályozták ellenfelüket védekezésükkel, azt megvalósították saját akcióikban. Olyan könnyedén és látványosan vezettek és fejeztek be minden támadást, mintha nem is bajnoki döntőt, hanem csak edzőmérkőzést játszanának. A második féldő már örömkosárlabdázást hozott, hatezer ember felállva ollézott minden átadást, és tombolt minden pontnál” – olvasható a másnapi *Népsport* tudósításában. A bajaiak dobógépe, *Hosszú István* ugyan ezúttal is megdobta a maga 30 pontját, ám a társak többsége ezúttal nem tudott felnőni melléje. Kovács edző szerint a bírók is partnerek voltak a gálához, de így sem nagyon tehetett mást, mint hogy gratulált edzőként első bajnoki címét szerző kollégájának. Ezúttal – alighanem látva, hogy a győzelemre nincs esély – egyébként minden benevezett játéko-*

sát pályára küldte, de a súlyos vereséget így sem lehetett megakadályozni.

Magyar nemzeti bajnokság (NB I), 1987/88. döntő, 3. mérkőzés, 1988. május 8.

ZTE – Bajai SK 102:72 (52:37) Zalaegerszeg, Városi Sportcsarnok, 6000 néző. V.: Král, dr. Gencsev.

ZTE: Farkas L. 18, Dobi 23/6, Kovács A. 11, Góczán 9/3, Szűcs 18. Csere: Bencze T. 1, Bencze Á., Földesi 5, Bodrogi 5/3, Gáll 12. Edző: Gellér Sándor.

Bajai SK: Hosszú 30/3, Kovács L. 6/3, Likár 15/3, Veress, Gorjanác 5. Csere: Kiss L. 5/3, Rátvay T. 5, Palás 3, Szabó P., dr. Varga 3. Edző: Kovács József, Rátvay Zoltán.

A Bajai SK csapatában az 1987/88-as szezonban bajnoki mérkőzésen a következő játékosok léptek pályára: **Hosszú István** 23 mérkőzés/523 pont, **Likár László** 23/413, **Veress Kornél** 23/271, **Kovács László** 22/393, **Kiss László** 20/86, **Gorjanác Marin** 22/175, **dr. Varga Imre** 17/53, **Szabó Péter** 15/22, **Palás Kornél** 9/11, **Dunai Zsolt** 5/4, **Rátvay Tamás** 4/12, **Mihálovics Gyula** 1/2. (**Ágh Pétert** két mérkőzésen nevezték, de nem lépett pályára.)

Porzó Istvánné (a technikai vezető özvegye): „...bajok voltak az időmérő berendezéssel. Előtte javasoltam Pistinek, hogy vigyék át a Türr-csarnok óráját a Póstába. Nekem erre az esetre ott ügyeletben is kellett lennem. Vártam a hívást, de nem jött, közben szakadt az eső, és a Pósta-csarnokba is befolyt. Én már úgy készültem, hogy nem is ott tartják meg a meccset, hanem átjönnek a Türrbe. [...] Ma is úgy gondolom, hogy a meccset a Türr-csarnokban kellett volna megtartani, és ott biztos, hogy nyertünk volna. (Igaz, oda az összes néző nem fért volna be.) [...] De az is jobb lett volna, ha a meccset egy másik napon játsszák le. Pedig az egyik vezérszurkoló, Tucharadt Józsi már készítetett a Pósta-ban egy hatalmas kék-sárga zászlót, hogy a bajnokság megnyerése esetén abba burkolja a főtérsi Szentháromság-szobrot...”

Kovács László: „A döntő első meccsét hosszabbítás után megnyertük Zalaegerszegen, és akkor szerintem senkinek a fejében nem fordult meg, hogy nem mi leszünk a bajnokok – kivéve Gellér Sanyit, a ZTE edzőjét. Ő szentül meg volt győződve, hogy nem kaphatnak ki Baján. Mi megmosolyogtunk a nyilatkozatait – bár ne tettük volna! Két fiatal játékost, Bencze Tamást és Gáll Tamást bevetve meglepett minket, és amit kitalált, az eléggé megzavarta a játékunkat. És persze jött a vihar is, de nem szeretnék erre hivatkozni, mert ez őket leg-

alább annyira megzavarta, mint minket. Ezen túl volt egy-két olyan, minket sújtó bírói ítélet is, amelyek nélkül más lehetett volna a vége. A harmadik, egerszegi meccsen hatezer néző várt minket, az ott is ritka volt. És jó csapat is volt akkor a ZTE, ott már nem volt esélyünk. Próbálkoztunk mindennel, de ott ők olyan lélektani állapotba kerültek a sírból visszahozott esély után (ők is az első bajnoki címükre készültek), hogy már az első félidőben eldől minden, a második csak formalitás volt. Lógó fejjel gratuláltunk nekik.”

Hosszú István: „Utólag azt mondom, hogy jobb lett volna, ha aznap [ti. A vihar-tól sújtott második mérkőzésen – M. J.] már nem játszunk, el kellett volna szállásolni a Zalaegerszeget, és másnap játszani. [...] Az volt még nagyon rossz, hogy meghallottam, amikor a mérkőzés ellenőre, Kassai Ervin azt mondta Gellér Sanyinak, hogy a »nem ideális körülmények« miatt óvás alatt játszhatják a találkozót. Így aztán ha nyertünk volna, alighanem megóvták volna a meccset, amit aztán az asztalnál nekik adnak. [...] Ez is olyan meccs volt, amit egyszer már megnyertünk, aztán megint elvesztettük a saját butaságunk miatt. Veress Kornél pl. három pontos vezetésünknel érezte úgy, hogy biztosan bedobja a ziccert – ami aztán kimaradt... (Persze ha Laci nem passzol neki, ez sem történik meg.) Góczán Gabi meg a rendes játékidő legvégén dobott triplát – addig tán egyetlen pontot sem szerzett... Mi inkább Dobi Tónira figyeltünk (ő az első meccsen 37 pontot dobott, meg amúgy is aranykeze volt), azt hittük, ekkor is rá játszanak majd [...] A hosszabbításban már végig mi futottunk az eredmény után, engem az bánt, hogy a végén volt egy hárompontos kísérletem a sarokból: ha az bemegy, lett volna egy újabb hosszabbítás. Eléggé le voltunk törve utána, és fejben nem tudtuk már még egyszer összerakni magunkat úgy, hogy a sorsdöntő egerszegi mérkőzésen méltó ellenfelek legyünk. Talán nem szép, hogy ezt mondom, de a többieknek ez még annyira sem sikerült, mint nekem.”

Likár László: „Az rémlik, hogy az első meccsen váratlanul simán nyertünk Zalaegerszegen. [Valójában hosszabbításban, nagy csatában – M. J.] Utána hatalmas készülődés volt az ünneplésre, háromezer néző jött el a Póstába, lépni se lehetett, levegő sem volt, és akkor jött a vihar, a késés meg mindenféle... Ott meg az addig alig játékos Góczán dobott egy hármast kilenc méterről (Kovács Lacinak kellett volna fognia, de hát ki gondolta abban a pillanatban, hogy bedobja)... Az is tény, hogy a levegő hiánya miatt rendkívül fáradtak voltunk már a végére. Utána persze még mentünk Zalaegerszegre, de ott szinte már a csarnok előtt

láttuk, hogy nem lesz esélyünk, akkora feszta volt. Simán ki is kaptunk. [...] És hát itt, Baján ez az egyórás várakozás, amikor elment az áram, nagyon idegesítő volt. Hol bent voltunk az öltözőben, hol kint lézengtünk – sehol nem volt jó. (Gellér kivitte a csapatát a Vonatkerthe.) Utána elég rossz volt a hangulat, bár nem mondom, hogy akár az edzők vagy a szurkolók nagyon letoltak volna minket. De a hajnalig tartó ünneplés helyett lehet, hogy csak egy sört ittunk meg utána.”

Gorjanác Marin: „A hosszabbításban már annyira el voltunk fáradva, hogy emlékszem, Likár Laci mondta egy büntetődobásnál, hogy mindegy, hogyan, csak legyen már vége – szinte nem is látott a fáradságtól. Aztán elkövettük azt a hibát is, hogy a [bajai] mérkőzés másnapján délelőtt még edzettünk egyet, mielőtt elindultunk a visszavágó mérkőzésre Zalaegerszegre. Ezt lehet, hogy nem kellett volna...”

Kissné Katona Ágnes (Kiss László özvegye): „A ZTE elleni bajnoki döntőt [Laci] azért nem tekintette csúcsnak [a pályafutásában], mert arról azt mondta, hogy ha ott több lehetőséget kapott volna, talán más az eredmény. Akkor nagyon dühösen jött haza, még azt is mondta, hogy abba akarja hagyni, annyira eleget volt, hogy nem ment a csapatnak, mégsem kapott lehetőséget”

Veress Kornél: „1988-ban ellenünk dolgozott a vihar, meg – nem szabad ilyet mondani, de mégis volt ilyen érzésünk – mintha sem a szövetség, sem a játékvezetés se nagyon akarta volna, hogy mi legyünk a bajnokok. [...] Sokan gondolták úgy, hogy ez a második meccs rajtam ment el, mert egészen a vége előtt kihagytam egy ziccert (ha az bemegy, akkor a ZTE-nek már egy hárompontos sem segített volna). Én akkor úgy éreztem, hogy abban a helyzetben Szűcs úgy letaglózott, mint egy marhát, de azt valahogy nem látta senki (főleg a bírók nem). Kovács Lacitól kaptam egy majdnem egész pályás indítást, és egyetlen leütés után vittem ziccerbe; úgy gondoltam, hogy nem zsákolok, mert hátha mellényülök – utólag azt mondom: lehet, hogy azt kellett volna.”

Gellér Sándor (1988-ban a ZTE edzője) „Az első, zalaegerszegi mérkőzésen 4500 néző előtt hosszabbítást (83:83) követően 96:91 arányban kikaptunk. [...] Padlót fogtam, próbáltam uralkodni magamon, féltünk... Ennek ellenére valahogy mégis sikerült látszólag »lezszerű« hozzáállnom a második, bajai mérkőzéshez. A zivatar, a nagy eső, az áramszünet, a tönkrement időmérő mellett sok ezres közönség, baromi meleg, a párából csúszóssá vált pálya fogadott bennünket. Amennyire lehetett, kijöttünk a csarnokból a fák alá, a parkosított, csarnok melletti részbe, reménykedve vártuk,

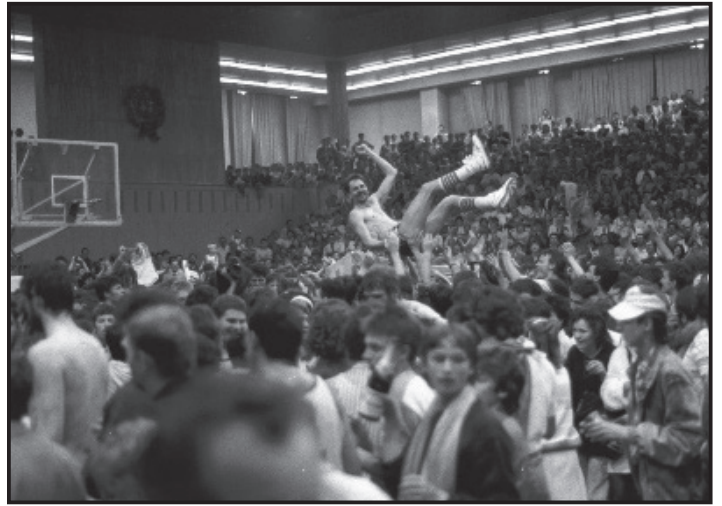
hogyan lesz időmérő berendezés. Nem lett, kézi időméréssel játszottuk le a mérkőzést, jó órányi csúszással. Akkor még elítélendő módon cigiztem, néhányan rágyújtottunk... Kivételesen még néhány játékosomnak is megengedtem ezt. Nem volt titok, győzelemre készültek Baján, minden elő volt készítve a reggelig, a napokig tartó ünnepségekhez...

Végig szoros meccs volt, a rendes játékidő végén hárompontost kellett dobunk a hosszabbításhoz. Akkor egy bajai fault után nem büntetődobást választottam, hanem játékot. A Baja elkövette azt a hibát, hogy az akkor pályán lévő öt játékosom közül négyen jó tripladobók voltak, és várható volt, hogy a hazaiak Dobira külön is fókuszálnak majd. Időt kértem, és éppen azon gondolkodtam, mi legyen, amikor Góczán Gabi megszólalt: »Sanyi! Sanyi...! Én beb...om!« Mit csinált a bajai csapat? Mindenki rohant Dobi Tóni irányába, aki átdobta a labdát a szabadon hagyott Góczánnak. Gabi pedig bevágta a hármast (78:78), ezzel következett a hosszabbítás. Ahelyett, hogy hagyták volna a palánk alatt a center Szűcs Józsiát, hadd dobjon a 25 pontjához még egy kétpontost. A hosszabbítás 5 percét végül 6:4

arányban nyertük úgy, hogy Hosszú Pistinek az utolsó másodpercekben volt még egy, a gyűrőről lecsorgó dobása. [...]

A harmadik, egerszegi mérkőzésre teljesen megtelt a hatezeres csarnokunk. Jól kezdtünk, letámadtunk, 20 ponttal is vezettünk, 52:37 volt a félidei eredmény. Látható volt, hogy a bajai csapat elfáradt, összehuult, így végül magabiztos játékkal 102:72 arányban nyerve bajnokok lettünk! [...] Az én karakterem és gondolkodásom jelentősen eltért Kovács Józsiától. Igazából talán ennek köszönhetően nyertük el a zalaiakkal az 1988. május 8-án a bajnoki címet.”

Az ekkor 30 éves jubileumát ünneplő ba-

Végül a „Zete” ünnepelhetett: Dobi Antal a magasban

jai kosárlabda hívei persze az elúszott bajnoki cím után is abban reménykedtek, hogy a bajnoki címre még a következő években esélyük lehet, de az sohasem került többet ilyen közelségbe. És ami 35 évvel ezelőtt hatalmas csalódásnak tűnt, arra ma fantasztikus, egész városunk közéletét felbolygató eseményként tekintünk vissza. ■

A Szegedi út fáinak védelmében

Sarlós István

■ 1933-ban a Várady érsek út – ma: Szegedi út – belvárosi szakaszát, a vasúti átjárótól a Mátyás király térig (ma: Jelky András tér) átfogó területrendezés alá vették. A szerb megszállás óta eltelt több mint 10 év során a mai városképet is meghatározó építkezések zajlottak, elég csak az új megyeháza megépítésére, a Vonatkert átrendezésére és bővítésére, valamint a Bácska tér körüli utcák kialakítására és elnevezésére gondolnunk. Az egy évtizednyi szinte folyamatos építkezés után logikus lépés volt a városvezetés részéről az ide tartozó „főútvonal”, a Szeged felé vezető országút első szakaszának városképi szempontok szerinti végső műszaki és kertészeti rendezése. A már elkészült épületek, a meglévő utcaszerkezet mellett a járdák, parkok, fasorok és zöld területek kialakítás volt az utolsó lépés, amelyet 1932-ben tervezett be a város a kertészet költségvetésébe, és 1933 első felében valósítottak meg. A munkálatokat Alszegegy Dezső városi műszaki tiszt és főkertész vezette, folyamatosan tájékoztatva a polgármesteri hivatalt az előrehaladásról és a felmerült problémákról. Problémák pedig szép számban adódtak, mivel a lakosság nehezen alkalmazkodott az új helyzethez, régi megszokásai alapján közleke-

det, élte mindennapi életét. Alszegegy május 24-én benyújtott jelentése, valójában inkább panasz a kisgyűlés elé került.

„XXXI. 9217/1933

Méltóságos Polgármester Úrnak

Hivatalos jelentése Alszegegy Dezső városi műszaki tisztnek,

arról, hogy a Várady érsek út a vasúti sorompótól a Mátyás király térig húzódó szakasza, úgy műszakilag, mint kertészetileg rendezés alatt van. E munkálatok tetemes anyagi áldozatba kerülnek, valamint annak fenntartása csak úgy lehetséges, hogyha az oda kiültetett növényeket, valamint nagy fáradtsággal elkészített gypágyakat ápoljuk, gondozzuk. És többé kirakodó vásárt nem rendezünk rajta. Továbbá a fiú kereskedelmi iskola mellett lévő kovács- és bognárműhely, azonnal megszünteti az eddig megszokott, de falusi jelleget mutató, a gypágyakon azt tönkre tevő és a fákat tördelő kocsiparkját, raktárát.

Ezért kér sürgős intézkedést az iránt, hogy a túloldalon jelzett útszakaszon az országos vásárok és dinnyepiacok alkalmával, eddig ott elhelyezkedett árusoknak, – valamint a fent nevezett kovács- és bognárműhely patkolóhelyének és kocsiraktárának a Budapesti út [ma Dózsa György út] és a Cirfusz

F. [Ferenc] u. [utca] vagy más alkalmas területre való áthelyezését elrendelni szíveskedjék.

Baja, 1933. május 24.

Alszegegy Dezső, vár. műsz. tiszt, főkertész.”

A felmerült problémákat nem lehetett egyszerű polgármesteri rendelettel megoldani. A kisgyűlés kezdeményezésére a mérnöki hivatal, a főkertész és a rendőrkapitányság egyeztetett a megoldás tárgyában, és a beadványra a „Ru. [rendőrkapitányság útján] intézkedve ez ügyirat további intézkedést nem igényel, irattárba teendő. Baja, 1933. VIII. 27.” A kapitányi hivatal 1930-as években keletkezett iratanyaga nem maradt fenn, így csak feltevéseink lehetnek az intézkedésekről. Elsőként várakozó helyeket jelöltek ki a lovak és a fogatok számára az állatvásártéren, majd a kirakodóvásárokat szüntették meg – helyezték át a környező utcákba –, de a kovácsműhely kérdése hosszabb távú feladatot adott a városvezetésnek, igazából egy évtizeden át tartó huzavona kezdődött el az ügyben.

Újabb átfogó, kertészeti szempontokat is figyelembe vevő területrendezés a második világháború után történt, de akkor a Várady érsek utat már Sztálin marsall útnak, a Vonatkertet pedig Vorosilov-kertnek hívták. ■

A csárdás Bajáról indult el világhódító útjára?

Nagy Dezső néptáncpedagógus, a Bajai Városvédő és -szépfítő Egyesület vezetőségi tagja

■ A címben szereplő sommás megállapítás kérdőjel nélkül gyakran fölbukkan még napjainkban is a helyi, valamint az online sajtó különböző felületein. „Baján született a csárdás. Történt pedig az 1813. esztendőben, hogy egy fiatal muzsikus érkezett Bajára. Koncerteket szeretett volna adni, hogy „összehegedülje” útiköltségét az orosz cár udvaráig, melyet abban az időben a hegedűsök Mekkájának neveztek. Mit is mondjak? A két bajai hangversenyből két évtized lett. A közönség soraiban ott ült ugyanis egy bájos kisleány. Ahogy a mese mondja: meglátni és megszeretni egymást - pillanatra műve volt. A szerelemből holtig tartó házasság lett, a fiatal Rózsavölgyi Márkból pedig a reformkor magyar zenéért folytatott küzdelmeinek kiemelkedő alakja. Magyar szóval, magyaros ruhával, Bihari János és Rózsavölgyi tánczenéjével, a verbunkossal tüntettek a császári önkény ellen. Nem túlzás, ha azt mondom, hogy Rózsavölgyi Márk működésével Baja a magyar zene megszületésének egyik színterévé vált.” (<https://bajaitortenetek.blogspot.com/2020/gal-zoltan-ahol-a-csardas-szuletett.html>)

Blikk Életmód Magazin 2010. május 11.: „Kevesen tudják, hogy a csárdás Bajáról indult hódító útjára. A tánc akkora népszerűségnek örvendett és örvend még ma is, hogy hazánkat külföldön nemcsak a gulyással, a paprikával, a pálinkával, a finom borokkal azonosítják, hanem a csárdással is.”

A Bajai Hírtábla 2010. június 20-án adta hírül: „Kevesen tudják, hogy a csárdás, ez a világszerte ismert magyar tánc Bajáról indult hódító útjára. Történt ugyanis, hogy az 1830-as években Rózsavölgyi Márk,

korának hegedűvirtuóza és ünnepelt zeneszerzője bajai tartózkodása alatt Szöllősy-Szabó Lajos koreográfussal együttműködve megalkotta az azóta is legismertebb magyar társastáncot, a csárdást. Baja városa büszke arra, hogy nevéhez köthető a csárdás születése, ezért az önkormányzat az év elején 2010-et A Csárdás Événév nyilvánította.” (hirhatter.hu, 2010. május 20.)

A Facebookon is folyamatosan megjelenik valakinek a megosztásában: „Kevesen tudják, hogy a jellegzetes magyar tánc, a CSÁRDÁS Bajáról indult el világhódító útjára, és vált nemzeti táncunkká. Baján találkozott ugyanis 1826-ban a muzsikus Rózsavölgyi Márk és a táncos Szöllősy-Szabó Lajos, akik megteremtették az első magyar társastáncot: a Csárdást.”

Mielőtt állást foglalnánk e témában, érdemes lenne tisztázni, hogy a csárdásról, mint zenei műfajról vagy a csárdásról, mint a magyar néptáncok egyik új stílusú táncáról van-e szó. Nézzük, mit mond a szakirodalom a csárdásról, mint zenei műfajról! Pesovár Ernő népzene- és néptáncutató, a szakma elismert személyisége így foglalja össze a csárdásról, illetve annak kialakulásáról alkotott nézeteit: „A csárdás mint tánczenei műfaj létrejött és fejlődése szorosan kötődik Rózsavölgyi Márk (született Rosenthal Markusz) zsidó származású magyar zeneszerző és hegedűművész személyéhez, aki több mint száz verbunkost és számos csárdást is komponált. Az ő munkássága inspirálta Liszt Ferencet a híres Magyar rapszódia megalkotása során [...]”

Létrejött e csárdás jelentős zenei fejlődésen ment keresztül, számos kiváló zeneszerző is írt csárdásokat. Johannes Brahms Magyar táncai magyar népi dallamokra épülnek [...]”

Verbuválás az Alföldön. Ismeretlen festő képe után készült olajnyomat (forrás: Magyar néprajz, VI. kötet 352-353.)

lfj. Johann Strauss, a bécsi »keringőkirály« szintén írt csárdásokat rendkívül gazdag és hosszú zeneszerzői pályája során. Egyetlen, 1892-ben bemutatott operája, az Arany János hasonló című költeményét feldolgozó Pázmán lovag legismertebb részlete a Csárdás Op. 441. (Csárdás aus der

Ballettmusik der Oper „Ritter Pásmán”). E mű számos alkalommal szerepelt a Bécsi Újévi koncertek műsorán is (legutóbb 2019-ben Christian Thielemann vezényletével).

A legnépszerűbb és legismertebb csárdást azonban nem magyar és nem is osztrák zeneszerző szerzte, hanem az olasz Vittorio Monti 1904-ben. Ez a kétségkívül virtuóz alkotás eredetileg hegedűre, mandolinra és zongorára íródott, később azonban több tucat átírást élt meg zenekarra, szólózenegorára, de még ukulelére is, valamint számos filmben és sorozatban is felcsendülnek dallamai (többek között a népszerű Birmingham bandája c. sorozatban). A Csárdásnak köszönhetően Monti nevét mindenki megismerte, nem csak a komolyzene szerelmesei, annak ellenére, hogy életművének többi része gyakorlatilag teljesen elfelejtődött.” (Pesovár, E.: Typen und Entstehung des Csárdás = Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae” T. 29, 1987)

Pesovár Ferenc tánc történetész (Ernő testvére) pedig így ír a csárdásról, mint táncműfajról: „A párostáncaink legújabb típusát képviselő csárdás is a korábbi hagyományt átértékelő stílusváltás eredményeként jelent meg a paraszti tánc kultúráinkban, s vált egyúttal a magyar romantika nemzeti táncává.”

A verbunk és csárdás táncpárt alkotó szerepére, a két tánc típus egyező vagy eltérő stílusjegyeire, valamint a csárdás területi változatai alapján kirajzolódó formai sajátosságokra, szerkesztési elvekre is ügyelve vállalkozhatunk arra, hogy új megvilágításban tárgyaljuk új stílusú párostáncunk kialakulását. Az átfogó stílusjegyek ellenére ugyanis e szempontok alapján határozhatjuk el egymástól a csárdás területi típusait [...] (Magyar Néprajz VI, kötet Bp. Akadémia Kiadó 1990. 381-389.)

Mit ír a csárdásról a Magyar Néprajzi Lexikon? **Csárdás:** új táncstílusunk rögtönzött, individuális páros tánca (→ páros táncok), nemzeti táncstílusunk megtestesítője. [...] A csárdásban [...] összegeződnek azok a legjellegzőbb formák és mozzanatok, amelyek az európai táncáramlatokkal jutottak a Kárpát-medencébe, s élő hagyományként ismerhetők fel a régies vonásokat őrző K-európai páros táncokban. [...] amelyben a nemzeti romantika táncstílusának jellemző vonásaira ismerhetünk.

Mielőtt mélyebb tánc történeti elemzésbe bonyolódnánk, a fentiek ismeretében meg lehetőséggel kijelenthetjük, hogy a

táncműfaj, vagyis a csárdás megszületése nem köthető egyetlen helyszínhez (Bajához) és egy szűk időintervallumhoz, vagyis *Rózsavölgyi Márk* bajai tartózkodásának idejéhez sem.

Baján – ellentétben a Baját körülvevő településekkel (Szeremle, Bátmonostor, Érsekcsanád, Nagybaracska) – sajnos nem tudunk semmilyen néprajzi kutatás által feltárt és igazolt néptáncos jelenlétről. Ennek tudatában merésznek tűnik ennek az írásnak a címében megfogalmazott állítás.

A csárdás kétségtelenül nemzeti szimbóluma lett Magyarországnak. Kialakulása a verbunkból, vagy másképpen verbunkosból vezethető le. A tánc elnevezése a német *Werbung* (fogadás, szerzés, csábítás) szóból származik, amely a mi esetünkben toborzást jelent. Az állandó hadsereg felállításának törvénybe iktatása (A pozsonyi országgyűlés VIII. cikkelye emelte törvényerőre 1715-ben) után, a XVIII. sz. első felében alakultak ki a hadfogadás és a hadkiegészítés olyan intézményes formái, amelyek hazánkban a verbuválás keretében szolgáltak. Egyik korai emlékünk ebből az időből (1735) *Báró Kemény Péter sógor uram* verbuválásáról szól, aki „[...] az *diószegi vendégfogadóban*” járja a *verbungot*. (idézi: Réthei Prikkel Marián *A magyarság táncai*, 1924., 151. l.)

Az állandó hadsereg felállítását követő időszakban tehát már az egész ország területén folyhatott rendszeres jelleggel a katonatorborzás. Német mintára a toborzótisztnél volt egy kalap, tele csörgő tallérokkal. A toborzást a falusi kocsmá vagy vendégfogadó előtti téren, ritkábban vásárokon és egyéb sokadalmak idején tartották. Azért, hogy a fiatalokban kedvet keltsen, a verbuváló tiszt vagy altiszt kézzel kavargatta, csörgette a kalapban lévő pénzt. Sörrel, borral kínálták a fiatal férfiakat, és esetenként még új egyenruhákat is hoztak magukkal. Ha valaki ivott a kínált borból (a „verbung borból”), annak katonai csákót nyomtak a fejébe, megkapta a „verbungpénzt”, így lettek aztán regruták, vagyis „derék katonák” legalább 10 évre. A verbuválás többnyire számos érdeklődőt vonzott. A források egy része azt is megemlíti, hogy a toborzók alkalmanként nőket is alkalmaztak. Az egyszerű falusi emberek csodálták a táncosok virtuozitását, a cigányzenészek szép és tetszetős muzsikálását, és bizony a falusi lányokat, menyecskéket ebben a felfokozott hangulatban nem volt nehéz táncba vinni. A verbuválást rendszerint hosszabb ideig tartó mulatság követte, ahol a fiatalok a régi párostáncok

Ünnepség „a csárdás évében”

helyi figuráit használva járták az akkor még nem csárdásnak nevezett új stílusú, friss tempójú táncaikat.

Nem tekinthető véletlennek, hogy a vidéki Magyarországon a tánc szerves része volt a császári hadsereg toborzóinak. Számos irodalmi forrás tanúskodik azok népszerűségéről. *Gvadányi József* (1725-1801) vagy *Csokonai Vitéz Mihály* (1773-1805), valamint *Czuczor Gergely* (1800-1866) műveiben találkozhatunk erre vonatkozó utalásokkal, leírásokkal. A legismertebb verbunkoszerző *Bihari János* cigány származású primás volt (1764-1827), akit virtuóz hegedűjátékáról is ismertek. A hadsereg toborzásain 1849-ig használták a verbunkost.

A 18. század végén a magyar táncéletben egyértelműen jelen lévő verbunk eredetű, karakterű párostáncok stílusjegyeiben már jól felismerhetők azon elemek, amelyek a reformkor nemzeti táncideálját is meghatározzák. A korábban előítélettel kezelt forgós-mártogatós-csalogatós figurák egyre inkább polgárjogot nyertek a magyar paraszti tánc kultúrában. Más-más fejlődési utat jártak be Erdélyben, illetve a nyugati és a tiszai dialektusokhoz tartozó vidékeken. A nyugati csárdástípus legjellemzőbb vonása, hogy az általában lenghangsúlyos lassú és friss rész élesen elkülönül egymástól zenében és a motívumkincs alapján is. A tiszai dialektus jellemzője a fenthangsúlyosság, a határvonal pedig elmosódik a lassú és friss részek között. A lassú csárdás motívumkincse általában a verbunkra épül, és megegyezik a friss motívumkészletével. A tempó fokozatos gyorsulásával vált a friss vagy fergeteges befejező részére a tánc.

Érdekesség, hogy a verbunk, mint tánc típus hiányzik a Sárköz-Dunamente vidék (kivéve Decs és Madocsa) tánckészletéből. Az erdélyi táncdialektus területén a táncélet zártabb rendjének (ld. táncházak) köszönhetően napjainkban is megfigyelhető a csárdás kialakulásának folyamata, sőt a régi stílusú legényes, forgós-forgató karakterű páros táncok a táncrendben együtt élnek az új, esetleg idegen eredetű táncokkal. (Ld. széki táncrend: sűrű és ritka tempó, magyar, lassú, négyes, porka vagy polka, hétlépés)

A fentiek alapján tehát megállapíthatjuk, hogy új stílusú párostáncunk, a csárdás kialakulásának kezdete a 18. sz. második felére tehető, területileg pedig lefedi a Kárpát-medence teljes egészét. Ezt a verbunk karakterű páros táncot a 18. század utolsó éveiben már jellemző magyar táncként tartotta számon az európai közgondolkodás. A bécsi *Historisch-politisches Journal* 1792-es évfolyamában megjelent írás a magyar nemzeti karaktert megjelenítő táncként írta le: „*A magyar tánc teljesen olyan embert jellemez, ki magát szabadnak és korlátozatlanul érzi, mivelhogy a táncos teste felső részét hanyagul mozdítva, a lábával tetszés szerinti fordulatokat tesz, addig táncol egymagában, ameddig akar, s akkor fogja meg táncosnőjét, ha eszébe ötlük [...] A magyar tánc egyszersmind komoly nemzet jellemzője.*” (idézi: Réthei Prikkel Marián *A magyarság táncai* 1924. 287.)

A reformkor függetlenségi és nemzeti törekvéseinek kifejezőjévé azért válhatott a csárdás, mert improvizatív jellege és individuális formavilága révén könnyen összeegyeztethetővé vált a magyarság szabadságszeretetének és egyediségét hirdető

nemzetkarakterrel. A reformkor meghatározó publicistái, lapszerkesztői (*Balla Károly* 1792-1879, *Garay János* 1812-1853, *Czuczor Gergely* 1800-1866, *Vahot Imre* 1820-1879) részéről fölmerült az igény egy olyan, a kor társastáncaihoz hasonló szabályozott „korlátos” magyar tánc megkomponálására, amely kívánalmuk szerint alkalmas arra, hogy kivívja helyét a báltermekben. A *Honművész* oldalain 1834-ben megjelent tánc történeti témájú, háromrészes Garay-tanulmány, vagy a *Regélő Pesti Divatlapban* és a *Pesti Divatlapban* megjelenő Vahot-írások foglalkoznak a nemzeti táncok korabeli társadalmi jelentőségével, a nemzeti tudat megerősítését segítő szerepével. A kor neves nemzeti táncművészei, illetve egyúttal társastáncalkotói, táncmesterei, *Farkas József*, *Szöllősy Szabó Lajos*, *Kaczér Ferenc*, *Veszter Sándor*, *Kőhegyi József*, *Thury János* rendszeres szereplői voltak az irodalmi divatlapoknak. Hirdetéseikben reklámozták újonnan elkészült alkotásaikat vagy megnyíló tánciskolájukat. A lapszerkesztő Vahot Imre pl. nemcsak lapja oldalain szolgálta a nemzeti táncok, különösen pedig a csárdás ügyét, de egyúttal művelte is azt.

Az említett irodalmi lapokban a „csárdás” megnevezés 1844-től lesz egyre gyakoribb. Korábban *friss magyar*, *három a tánc*, *bokortánc*, *bokázó és forgó magyar*, *lakodalmas*, *szabálytalan magyar*, *természetes magyar* elnevezések mutatták az útkeresést e téren. Ezek és ehhez hasonló táncnevek utaltak a csárdás táncrendbéli jelenlétére. A báli táncrendekbe illeszkedő szabályozott, ugyancsak a nevüket kereső magyar jellegű táncok sorában időben visszatekintve pedig előfordul még a *természetes magyar*, *szabálytalan magyar*, *szabályozott magyar*, de a *bokázó és forgó magyar*, a *bokás magyar*, a *reszelős* és a *pórlakodalmi cifraforgó* is. A műtáncra utaló elnevezések („egybevágó”, „jól betanult”) mellett előfordulnak a tánc improvizatív jellegére következtetni engedő egyéb szófordulatok is, mint pl.: „figurák özönét teremtvé való táncolás”, a tánc „aprózása”, „megszaporázása”, „szabadjáratú, fesztelen” stb.

„A magyar nemzeti társastánc a 19. szd.-ban azzal a céllal készült, hogy a tánctermekekben elfoglalja a francia négyes, a cotillon elemeit. M(agyar) népi tánclelépekkel vegyítve alakították ki a fővárosi és vidéki táncmesterek. Több változata ismert. A leghíresebb a Szöllősy Szabó Lajos által 1841-ben készített körmagyar, amely hat tételből állt: Andalgó,

Az akkori polgármester is részt vett rekordöntésben

Lelkes, Toborzó, Ömledező, Három a tánc, Kézfogó. Zenéjét Rózsavölgyi Márk szerezte, és népszerűségére jellemző, hogy kottája azonnal meg is jelent nyomtatásban. 1842-ben ezt a táncot a Nemzeti Színház színpadán is bemutatták.” (Réthei Prikkel Marián: *A magyarság táncai*, 1924.)

Bajai városlakóként, lelkes lokálpatriótaként és a szakmát korábban művelő néptáncpedagógusként magam is szívesen azonosulnék vele, sőt készséggel lennék lelkes híve a címben megfogalmazott állításnak, de éppen ezen okokból ezt nem tehetem meg. „A reformkorban Baján született meg a csárdás” állítás véleményem szerint szakmailag megalapozatlan, megkérdőjelezhető, nem elfogadható. Minden bizonynyal az történt, hogy Rózsavölgyi Márk, a reformkor híres zeneszerzője ebben az időben valóban Baján élt, és az általa ekkor – és talán Baján – komponált nemzeti érzelmű zenéjére Szöllősy Szabó Lajos, a kor egyik kiemelkedő táncmestere, aki (színházi balett-mesterként) rövidebb ideig szintén Baján tartózkodott, az említett időszakban készített egy koreográfiát, amelyet *Körmagyar* vagy *Első magyar körtánc* néven ismer és tart számon a táncos szakma. Ennek az eseménynek annyi köze van a magyar új stílusú tánchoz, a csárdáshoz, hogy Szöllősy színpadi műve elkészítéséhez felhasználta a magyar falvakban régóta élő hagyományos „csárdás” motívumait. A Körmagyar rövid idő alatt népszerű lett. Hívei lelkesen táncolták az úri szalonokban, a pesti bálokon.

Baján, a „Baján született meg a csárdás” apropóján, a 2010-es évre meghirdetett *A csárdás éve* programjában szereplő és Gu-

inness-rekordként elkönyvelt „Az azonos időben legtöbb csárdást táncoló pár” néven futó rendezvény fantasztikus közösségi élményt jelenthetett a programban résztvevőknek, hiszen sok százan együtt, egyidőben élvezhették az együtt-táncolás örömeit. Abból a szempontból is sikeresnek tekinthető a rendezvény, hogy egyrészt ráirányította a figyelmet a magyar néptánc szépségeire, másrészt pedig feltehetően inspirálóan hatott a néptáncmozgalom bajai fejlődésére, alakulására is. A bajai gyermekek, fiatalok és felnőttek ma művészeti iskolák és civil szerveződések kínálatában találkozhatnak az eredeti magyar vokális- és instrumentális népzene- és néptáncok megismerésének, gyakorlásának lehetőségével. A fergeteges, forgató, ritka, sűrű, szökös, csalogató, mártogató stb. amelyeket a világ összefoglaló néven csárdásnak ismer, méltán lett népszerű és csodálat tárgya a világ minden táján, de úgy gondolom, hogy a fentiek ismeretében a világhír felé vezető úton, induló állomásnak felelősséggel nem lehet kizárólag Baját megnevezni.

Irodalom:

Réthei Prikkel Marián: *A magyarság táncai* (Bp., 1924);

Szentpál Olga: *A csárdás. A magyar nemzeti társastánc a XIX. század első felében* (Bp., 1954);

Kaposi Edit–Maác László: *Magyar népi táncok és táncos népszokások* (Bp., 1958)

Magyar Néprajz VI. kötet. *Népzene, néptánc népi játék*. Bp., 1990.

Martin György: *Magyar tánc típusok és táncdialektusok* (I–IV, Bp., 1970);

Pesovár Ernő: *A magyar tánc történet évszázadai* (Bp., 1972). ■

300. születésnap

Tomaskovity Szabolcs

■ Talán a harang az egyetlen olyan tárgy, mely bár – a dolgok természetéből adódóan – élettelen, mégis megszemélyesítve szól róla a köznyelv. Ki ne hallotta volna már a rádióban, a déli harangszót megelőző ismertetőben, hogy hány harang „lakik” az adott templom tornyában, vagy a harangnyelv rokon értelmű szavát, a „harangszívet”? Ez utóbbinak *Gárdonyi Géza* mesét is szentel, melyben egy új harang érkezik megrepedt társa pótlásául a faluba. Társai rendre siratják az elhunytakat, az új harang azonban szívtelen hallgatásba burkolódik, úgymond közönyös csenddel felel társai zengésére. Amikor a harangozó felmegy a toronyba, hogy megnézze, miért nem szól a legújabb, csodálkozva állapítja meg: „*Ennek a haragnak nincsen szíve!*” S valóban, elfelejtették elhozni a harangöntőtől a nyelvet, mely képes életet lehelni a rideg bronzóriásba. Tüstént pótolták a hiányosságot, és amikor a legközelebb megszólaltatták, már vidáman kürtölte szét a nagyvilágnak: „*Van már szívem, van! Van már szívem, van! És most tudom csak: milyen boldogtalan az, aki nem tud sem sírni, sem örülni.*”

Ha a köznyelv, nagyon dicséretesen, mint személyekről szól a harangokról, akkor talán a születésnapjukról is megemlékezhetünk, mely gyakorta – hacsak meg nem repednek időnap előtt, vagy nem viszik el őket fegyverként a háborúba – több emberöltőt is felölel. Idén ünnepli kerekén 300. születésnapját Felső-Bácska legkorosabb öntvénye, a jánoshalmi Szent Anna-plébániatemplom a Szent Család tiszteletére szentelt harangja. Két évvel ezelőtt, az ismét hazánkban megrendezett Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus kapcsán egyszer már szóltam egy jánoshalmi harangról, méghozzá a legnagyobbról, mely egyedülálló módon, még mielőtt az öntödéből lakhelyére szállították volna, az 1938-as világkongresszus eseményei alatt szolgálatot látott el a budapesti Hősök terén. S most, e kerek évforduló kapcsán, újra e településre összpontosul talán nemcsak a harangrajongók, hanem egyszerűen a bácskai kultúrértékeket kedvelők figyelme.

A jankováci templom tornyában négy harang lakik. A második legkisebb – mely más helyen beillene akár a legnagyobbak is – 340 kg-ot (egyes források szerint 497 kg-ot) nyom, 92,5 cm alsó átmérőjű, és aisz' hangon szól. *Anton Zechenter* XVIII. századi harang- és ágyúöntő készítette 1723-ban budai műhelyében. A történetírás szerint 1723-1763 között űzte mesterségét. A világháborús

rekvirálások miatt mára sajnos csak kevés harangja maradt ránk, a környékünkön is csak kettő kisebb őrzi az emlékét: az egyik Garán, a másik pedig Kalocsán. Az egyik legnagyobb megmaradt alkotása viszont – mely a Szentháromság nevét viseli, és a budavári Mátyás-templom tornyában lakik – a felső pártázat díszítménye, ill. az azonos öntési év miatt jogosan tekinthető a jánoshalmi harang ikertestvéreként.

A harang felső pártázatán német nyelvű felirat állít emléket létrehívójának:

• **GOSS MICH ANTONI ZECHENTER IN OFEN ANNO 1723**

Egy, a Szent Családot ábrázoló dombormű alatt, az alsó pártázaton – a bajai Belvárosi plébánia homlokzatán látható, a nagy bajai tűzvészt követő 1841-es helyreállításnak emléket állító íráshoz hasonlóan – latin kronosztikonos felirat olvasható, melyben a nagyobb betűk római számértékét összeadva a harangöntés évszámát, 1723-at kapjuk:

• **SACRATÆ TRIADI SIT GLORIA LAVSQUE PERENNIS IESV MARIÆ IOSEPPHO**

A magyar nyelvű fordítás így hangzik: „*A Szentháromságnak legyen dicsőség, dicséret örökké Jézusnak, Máriának, Józsefnek.*”

Gondoljuk csak meg, mennyi mindent megélt ez a harang 300 év alatt: bár nem tudjuk pontosan, de jogosan feltételezhető, hogy akkor érkeztetett meg az ez idő tájt még Jankovácnak nevezett faluba, amikor az a török hódoltságtól még jó 10 évig, 1733-ig a szabadkai ferencesek ellátásához tartozott. Közel 8 éve hallatta hangját, amikor 1731-ben nagyszámú magyar telepessel népesítették be az addig jobbra délszlávok lakta helységet. Szemtanúja volt a plébániaszervezésnek, és beköltözött az 1746-ban felépült kis templom tornyába, majd 1788-ban, a mai is látható Szent Anna-plébániatemplom elkészültével újra lakhelyet váltott. Sikeresen túlvészelt az 1848-49-es forradalom és szabadságharc, ill. a két világégés bronzigényét, és meg sem lehet számlálni, hány generációt hívott imára, hány nemzedéknek szabta meg a napirendjét, hányakat búcsúztatott hangjával, vagy hány társával osztozott a torony harangszobájában az évszázadok alatt (jelenlegi társai 1937-38-ban költöztek a toronyba, ekkor esett át utoljára nagyobb felújításon az „Öregharang”).

300 év nagy idő, s mit sem változott azóta a harang feladata és időszerűsége – ezt az évfordulót is a dolgozók hétköznapi töltik ki számára. Isten adja, hogy miként őseiket, úgy a ma élő jánoshalmiakat és az eljövendő

A 300 éves ünnepelt harang

generációkat is még számos évszázadon át gyönyörködtethesse hangjával e „letűnt korok nagy tanúja”! ■

Előfizetési felhívás

A Bajai Honpolgár lapszámainak ára évenként át nem emelkedett.

Az utóbbi időszak jelentős áremelkedései azonban bennünket is lépéskényszerbe hoztak, így 2023-tól mi is emelésre kényszerültünk, ám bízunk abban, hogy hűséges olvasóink így is kitartanak mellettünk, hiszen egy lapszámunk ára még ezután is olcsóbb lesz egy korsó sör áránál. Áraink 2023. január 1-jétől a következőképpen változnak:

- Egy lapszám ára **400 Ft** lesz (dupla lapszám **800 Ft**),
- Éves előfizetés helyben (házhoz szállítással) **5300 Ft**,
- Éves előfizetés Magyarországon (postaköltséggel) **9800 Ft**,
- Éves előfizetés külföldre (postaköltséggel) **23 000 Ft**,
- Az online előfizetés **5000 Ft** -os díja nem változik.

Kérjük szíves megértésüket, maradjanak velünk ezután is!

A Bajai Honpolgár szerkesztősége és a Bajai Honpolgár Alapítvány kuratóriuma

A magyar sport és a holokauszt

2. rész: Labdarúgók, élsportolók, sportvezetők tragédiája

Mayer János

■ 4. A magyar labdarúgás veszteségei

A magyar labdarúgás korai történetében nagy szerep jutott a zsidóságnak. Idehaza az 1920-as évek kiemelkedő csapata volt az erősen zsidó kötődésű MTK (a profi korszakban *Hungária FC*), amely abban az időben a válogatottnak is egyik fő bázisa volt. A *Magyar zsidó lexikon* szerint 1929-ig 54 zsidó játékos jutott el a nemzeti válogatottságra. A magyar-zsidó edzők közül többen (*Guttmann Béla, Hirschl Imre, Egri-Erbstein Emő, Kürschner Izidor, Hertzka Lipót* stb.) külföldön is komoly eredményeket értek el, emléküket nagy futballnemzetek is tisztelettel őrzik. A két világháború között a korszakra jellemző politikai antiszemitizmus ellenére számos egyesület vezetőinek, intézőinek sorában találunk zsidókat, már csak azért is, mert tekintélyes üzletemberek, jómódú polgárok szívesen áldoztak a sportra, és vettek részt az irányításában. Köztük a zsidók aránya – főleg Budapesten – igen magas volt; nem csoda, hogy mind-egyik nagy budapesti sportklub, az MTK (*Brüll Alfréd, Fodor Henrik*), az Újpest (*Aschner Lipót*), a Nemzeti (*Faragó Lajos, Reichard Ottó*), a Vasas (*Reiner Sándor*) élén zsidó vezetők álltak, de az MLSZ vezetőségében is sokan voltak. Csak 1938 után kezdődött meg a viszszaeszközítésük, majd a 2. zsidótörvény után a szövetség és számos klub „árjásítása”, bár sokan a háttérben továbbra is csapataikért dol-

Weisz Árpád, akit Olaszországban edzőfejedelemnek tartottak

gozhattak. 1942-re azonban felső nyomásra onnan is kiszorították őket. Bár a kor legnagyobb játékosai között kisebb volt a zsidók száma, a magyar labdarúgás vesztesége így is óriási: az olimpiai győztesekkel szemben az élvonalbeli, korábbi válogatott futballistákat semmilyen mentesség nem illette meg, így még jobban ki voltak téve a munkaszolgálat, a deportálás vagy a nyilas terror veszélyének.

Labdarúgó-pályafutását tekintve a legnevesebb magyar holokauszt-áldozat a fénykorában mindenki által *Csibinek* hívott **Braun (Barna) József** (1901–1943) volt, aki az MTK jobbszélsőjeként 1918–26 között 27-szeres válogatott volt, szerepelt az 1924-es párizsi olimpián is, nemzeti színekben 11 gólt szerzett. Az MTK „aranycsapatával” nyolcszor volt magyar bajnok, 161 bajnokin lépett pályára, ezeken 78 gólt lőtt. Súlyos sérülései miatt alig 25 évesen abba kellett hagynia a versenysportot, bár 1929-től rövid ideig kipróbálta magát zsidó kötődésű osztrák (*Hakoah Wien*) és amerikai csapatoknál (*Brooklyn Hakoah, Brooklyn Wanderers*) is, végül nevelőegyesületéből, a VAC-ból vonult vissza. 1934–39 között edzőként is dolgozott a *LAFC Lučenec*, a *CsSK Bratislava* és a *Hungária FC* mellett, szakmája banktisztviselő volt.

A kivételes képességű labdarúgó a munkaszolgálatot nem tudta elkerülni; bár bátyja felmentést kért a részére, a kérelmet *Gidófalvy Pál*, az MLSZ élére ültetett miniszteri biztos elutasította. Előbb a munkaszolgálatosokkal rendszeresen kegyetlenkedő „nagykátai hóhér”, *Murai Lipót* alezredes keze alá került, aki különleges munkásszázadokat küldött a keleti frontra. (Őt 1945-ben háborús bűnösnek ki-vegezték.) Utána – bár a neves rádióriporter, *Pluhár István* is megpróbált közbenjárni az érdekében – 1942-ben Braun is a szovjet frontra került, ott halt meg a doni visszavonulás során Korotec mellett, Harkov (Harkiv) környékén 1943 februárjában.

Játékosként nem volt ennyire sikeres a solti születésű **Weisz (Vajda) Árpád** (1896–1944), aki a *Törekvés* balszélsőjeként 1922–23 között összesen hatszor szerepelt a magyar válogatottban. Ő is ott volt az 1924-es párizsi olimpián, de nem lépett pályára. „Csili” ekkor már külföldön játszott: 1923/24-ben a csehszlovákiai cionista zsidó csapat, a *Makkabi Brünn*, 1924/25-ben a *Padova*, 1925/26-ban az ugyancsak olasz *Ambrosiana Inter* (az ekkor e néven szereplő milánói *Internazionale*) játékosa volt, bár itt

Braun „Csibi” a 20-as évek ünnepelt csatára

csak 11 mérkőzésen szerepelt. Sokkal jelentősebb edzői pályafutását is Olaszországban kezdte meg, rövid másodedzősködés után 1926-ban az Inter edzőjévé nevezték ki, s a korábban gödörbe került klubbal 1929/30-ban bajnokságot nyert. (Nála fiatalabb edző azóta sem lett olasz bajnok.) Múlthatatlan érdeme, hogy ő állította először a csapatba minden idők egyik legnagyobb olasz futballistáját, *Giuseppe Meazzát*, és ő tanította meg az olaszoknak az ún. WM-rendszert, Weisz írta az első olasz nyelvű labdarúgó-szakkönyvet is. Ez nem sikerülhetett rosszul, hiszen Olaszország – Meazzával a soraiban – 1934-ben és 1938-ban is világbajnokságot nyert, 1936-ban pedig a berlini olimpián győzött. Weisz legsikeresebb edzői időszakát a *Bologna* kispadján töltötte, a magyar „edzőfejedelem” irányításával a gárda kétszer egymás után (1936, 1937) is megnyerte a scudettót. Bár Olaszországban ekkor már tombolt a fasiszmus, Weisz sokáig nyugodtan dolgozhatott. 1938-ban azonban ott is elfogadtak egy faji törvényt, amely korlátozta a zsidók lehetőségeit, még ha a németországiaknál jóval enyhébb is volt. Weisz nem akarván kockáztatni, októberben elhagyta Itáliát. Miután Franciaországban reményeiben csalódva, hónapokon át nem kapott edzői munkát, a másodosztályú holland *FC Dordrecht* ajánlatát fogadta el, amelyet feljuttatott az első ligába. 1940-ben azonban Németország lerohanta, majd elfoglalta Hollandiát, a zsidó származású edző ekkor már csak külön engedéllyel és a tulajdonos pénzügyi garanciavállalásával

vezethette csapata edzéseit. 1941 szeptemberétől már ezt is megtiltották, a neves szakember munkanélküli lett, és semmilyen nyilvános rendezvényen nem jelenhetett meg, gyerekei iskolába sem járhattak. 1942 nyarán a Gestapo letartóztatta a családot, majd mindannyiukat Auschwitzba deportálták. Felesége (*Reichnitzer Ilona*) és két gyermeke, *Róbert* és *Klára* még az év végén meghalt, a jó fizikumú *Weisz Árpád* 16 hónapot húzott ki a haláltáborban, mielőtt 1944. január 31-én elhunyt. Emléke sokáig feledésbe merült Magyarországon és Olaszországban is, mára viszont két legnagyobb sikerének helyszínén, Milánóban és Bolognában is emléktáblája van, sőt a *Stadio Dall' Aráb*an szektort is elneveztek róla. Olaszországban és Magyarországon (Solton) tiszteletére utánpótlás emléktornát is rendeznek; egy olasz újságíró részletes életrajzi könyvet jelentetett meg róla.

Korának ismert labdarúgója és edzője volt **Eisenhoffer (Aczél) József** (1900–1945), aki úgy lett a holokauszt áldozata, hogy nem is zsidónak született: gazdag ortodox zsidó lányt feleségül véve tért be az izraelita felekezetbe. Építész végzettséget is szerzett. Itthon a *Kispesti AC*, majd az *FTC* balösszekötőjeként szerepelt, és főképp lendületéről és kivételes lövőerejéről volt híres. A magyar válogatottban 1920 és 1924 között 8 alkalommal szerepelt, 7 gólt szerzett; játszott az 1924-es olimpián is. Utána külföldre távozott, és zsidó kötődésű csapatokban játszott Csehszlovákiában, Ausztriában és az Egyesült Államokban, majd 1933-ban a francia *Olympique Marseille* csapatához szerződött, amellyel francia kupát nyert. Edzői pályafutását – eleinte játékoskarrierjével párhuzamosan – is francia földön kezdte (Marseille, Lens), edzőként az

Szeder György az FC Barcelona mezében

1936/37-es szezonban bajnokságot és kupát is nyert a Marseille gárdájával; ha szükség volt rá, még 40 évesen is pályára lépett.

Egy ideig még a 2. világháború idején is (a vichyi) Franciaországban maradt, 1941-ben tért haza Magyarországra. Az ország német megszállása után ugyan nem deportálták, a vézskorszakban azonban neki is rejtőzködni kellett. Halálát az okozta, hogy Budapest ostroma alatt egy Buda elleni légitámadásban megsebesült, egy gránátzilánk miatt vérmegezést kapott, de nem juthatott orvosi ellátáshoz. (Más források ellátatlan vakbélgyulladásról írnak.) 1945. február 13-án, Budapest szovjet megszállásának napján hunyt el.

Neves magyar labdarúgó holokauszt-áldozat volt **Bányai Lajos** (1888–1944?) is, aki játékosként az MTK-ban szerepelt, majd Németországba szerződött. Edzőként német és magyar csapatok (*Dresden, Hamburg, Leipzig, Sabaria, UTE* stb.) élén állt, kis német csapatokkal elért komoly sikerei miatt a kortárs sajtó „csodatrénernek” nevezte. Idehaza az Újpesttel két bajnokságot, Közép-európai Kupát és Bajnokok Tornáját is nyert, egykori játékosai lelkesen meséltek újjító, pszichológiai módszereiről. 1939-ben akkori csapata, az újpesti *Phöbus* politikai okokból már nevezhetett a bajnokságba (pedig az előző szezonban 4. volt, csakhogy „nem keresztény és nemzeti érzelműnek” minősítették), majd fel is oszlott. Bányai családjával a klub székházában élt szolgálati lakásában, amíg 1944 júliusában feleségével együtt deportálták. Pontos sorsuk ismeretlen; vélhetően mindkettejüket koncentrációs táborban gyilkolták meg.

Bródy Sándor (1884–1944) a magyar labdarúgás hőskorában (1906 és 1913 között) volt összesen 17-szer válogatott középfedezet, az FTC-vel nyolcszoros magyar bajnok és kupagyőztes. Ott volt az 1912-es stockholmi olimpián, de nem került pályára. Főképp fejjátéka és védekezése volt kiemelkedő. Miután kiszabadult az orosz hadifogságból, több éven át edzősködött Svédországban, a jó nevű *IFK Göteborg* gárdájánál, ő volt a csapat első főállású edzője, majd menedzsere. Hazatérése után rövid ideig a Ferencvárost is irányította. Halálának körülményei ismeretlenek, 1944. április 19-én hunyt el.

Dr. Goldberger (Gilly) Pál (1880–1941?) a 33 FC kapusa volt, 1908-ban egyszer védte a magyar csapat hálóját, bár más posztkon is bevethető volt. A Bécsben született, a magyarországi textilgyáros családjával közeli rokonságban álló kapuőr Európa több országában (Ausztria, Németország, Svájc) is szerepelt, mielőtt Magyarországra szerződött volna. Legsikeresebb éveiben a *Frankfurt* csapatában játszott, amelynek csapatkapi-

Eisenhoffer József, a nem zsidó holokauszt-áldozat

tánya lett (ott mezőnyjátékosként szerepelt). Sportpályafutása mellett vegyészdiplomát, majd 1908-ban doktorátust szerzett. Miután 1911-ben magasabb szintű labdarúgó pályafutását befejezte, nagyrészt Bécsben élt, és szakmájában dolgozott, bár kisebb csapatokban még sokáig játszott, és sportújságíróként is működött. 1911-ben áttért a katolikus vallásra. Ausztria megszállása után 1940-től megkezdtek az ottani zsidók deportálását; Goldbergert 1941. október 23-án a megszállt Lengyelországban található *Łódź* (akkor *Litzmannstadt*) gettójába hurcolták, további sorsáról semmi bizonyosat nem lehet tudni.

Haár Móric (1901–1944) a VAC, az MTK, a III. kerület, a Hungária, valamint a miskolci Attila hajdani csatára légiósként éveket játszott az Egyesült Államokban, a *Brooklyn Wanderers*ben és a *New York Hungáriá*ban. Tagja volt a Hungária 1929-es bajnokcsapatának. Auschwitzban halt meg.

Szeder (Silberstein) György (1914–1945) a *Soroksár SC* színeiben mutatkozott be az első osztályban, de már 1934-ben – az ott edzősködő *Plattkó Ferenc* hívására – az *FC Barceloná*hoz szerződött volna, ahol főleg bal szélsőként számítottak rá. Csakhogy a Magyar Labdarúgó-szövetség vonakodott kiadni a játékedényét, így csak barátságos mérkőzéseken játszhatott, majd hazatért. (Ráadásul ügynöke aláíráspénzét is zsebre tette.) Utána játszott még a *Budai 11*, a *Budafok*, az *Újpest*, a francia *Antibes* és a *Nemzeti SC* csapatában is, de pályája nem teljesedett ki. 1940-ben származása miatt már nem tartottak igényt szolgálataira. 1944-ben elhurcolták, 1945. május 1-jén gyilkolták meg lengyelországi *Bimbaum* (*Międzychód*) munkatáborában.

Rázsó Izidor/ Rothenstein Mór (1897–

1945) az *Ékszerészek FC*, a *Maccabbi Brunn*, majd a *Ferencváros*, végül a *Nemzeti* jobbszélsője volt; 1922 és 1928 között ötször volt magyar válogatott, kétszer volt magyar bajnok, kétszer magyar kupagyőztes csapat tagja, 1928-ban Közép-európai Kupát nyert csapatával. A „Muci” becenévre hallgató játékos főképp helyzetek előkészítésében jeleskedett. Amikor kiszorult a Ferencváros csapatából, egy ideig a kivándorlást is fontolgatta, hogy New Yorkban ékszerészként dolgozzon, de ebből semmi sem lett. 1930-ban megnősült, utána eltűnt a labdarúgásból. A jeruzsálemi Jad Vasem intézet adatai szerint 1945-ben a mai Győr-Moson-Sopron megye területén található *Hidegség-Ilonamajorban* halt meg, ahol szörnyű viszonyok között, munkaszolgálatosként sínylődött. (A pontos körülmények ismeretlenek.) Az áldozatok tömegsírjait 1946. november-decemberben tárták fel, majd december 8-án a rákoskeresztúri izraelita temetőben helyezték örök nyugalomra őket.

Taussig Imre (1894–1945) az MTK jobbszélsője volt, amellyel három bajnoki címet és egy magyar kupát nyert. A „Böske” becenevű csatár kiválóan vezette a labdát, és jól adott be, de idegessége miatt nem tudott mindig jól teljesíteni. 1914 és 1918 között 5 alkalommal játszott a magyar válogatottban, 1 gólt szerzett. Polgári foglalkozása műszerész volt. A Jad Vasem Intézet szerint 1944 végén az ausztriai *Királyhida* (*Bruck an der Leitha*) munkatáborába hurcolták, ott gyilkolták meg 1945. március 23-án. (Egy másik forrás úgy tudja, hogy még 1944 novemberében, munkaszolgálatosként végelgyengülésben, az Óbudai Téglyagyárban hunyt el.)

Vágó (Weisz) Antal (1891–1944) szintén

Egykor nagy hatalmú iparos és MTK-klubvezető, a képen munkaszolgálatos: Brüll Alfréd

az MTK-ban lett ismert labdarúgó, a klubbal 8 magyar bajnokságot nyert. 1908 és 1917 között 17 alkalommal volt magyar válogatott, játszott az 1912-es stockholmi olimpián is. Balfedezetként erőssége a biztos labdakezelés, a jó helyezkedés, szerelési érzék és az átlagon felüli fejjáték volt; a maga idejében nemzetközi színvonalú játékos volt. (Öccse, *Zoltán* is labdarúgó volt.) Játékos-pályafutásának lezárása után a klubvezető *Brüll Alfréd* sofőrjeként is dolgozott. (Brüll végrendeletében komoly pénzüsszeget hagyott rá, de ebből semmit sem élvezhetett, hiszen mindketten a vézorkorszakban haltak meg.) A nyilasterror áldozata lett, 1944. december 30-án a Dunába lőtték, holtteste soha nem került elő.

Vidor József (1916–1944), az MTK futballistája és **Kiss Tivadar** (1891–1945), a magyar labdarúgó-válogatott korábbi szövetségi kapitánya is a holokauszt áldozata lett, de haláluk körülményeiről annak helyén kívül semmi biztosat nem lehet tudni.

Bár nem volt zsidó, mégis holokauszt-áldozat lett **Tóth „Potya” (Toldi) István** (1891–1945), a 10-es, 20-as évek kiválósága is. Játékosként az NSC-ben, majd az 1912–26 között az FTC-ben szerepelt. Kétszer volt magyar bajnok és kupagyőztes is. 1909 és 1926 között 19-szer játszott a válogatottban, 8 gólt szerzett, ott volt a stockholmi olimpián. Bár tömzsi, pocakos alkata volt, rendkívül képzett futballistának számított, a támadósor minden posztján be lehetett vetni. 1925-től edzőként dolgozott, kezdeményezésére jött létre a *Magyar Tréner Kollégium*, a szakma egyik megújítójának számított. Mérnöki diplomát szerzett, három nyelven folyékonyan beszélt. Hazai csapatok (*FTC*, *UTE*, *Elektromos*) mellett a *Triestina* és az *Internazionale* csapatánál Olaszországban is edzősködött. A Ferencvárossal sorozatban három bajnoki címet és Közép-Európai Kupát nyert, az Újpesttel is bajnok lett.

A világháború alatt tartalékos tiszt volt, és ilyenként csatlakozott a *Dallam* nevű ellenálló csoporthoz; négyszintes, Telepes utcai házában üldözöttek százait menekítette (köztük sógorát, a szintén válogatott labdarúgót, *Feldmann Gyulát*, de a színész *Gobbi Hildát* és a *Latabár* testvéreket is) rejtegetéssel és hamis papírok kiállításával. Árulás folytán aztán 1944 decemberében letartóztatták, majd több hónap rabos-

A 30-as évek egyik legjobb magyar sakkozója, Steiner Endre

kodás után egy német náci tiszt parancsára kollégájával, *Kertész Gézával* együtt 1945. február 6-án a budai várban tarkólövessel kivégezték. A Dohány utcai zsinagóga Walenberg-parkjában ma márványtábla emlékeztet embermentő önfeláldozására.

5. Más sportágak mártírjai

A két világháború között világverő magyar asztalitenisz-válogatottjának legjobbjai az 1930-as évek végétől már külföldön éltek, ám a mártírok között így is vannak pingpongosok. **Barna (Braun) II Ernő** (1914–1944) és **Barna (Braun) III Tibor** (1921–1945) ugyan nem dicsekedhetett olyan eredménysorral, mint bátyjuk, a 22-szeres világbajnok *Viktor*, ám a fiatalabb testvér még 1940-ben is magyar bajnok volt. Sajnos ez sem mentette meg őket a tragikus végzettől: Ernő munkaszolgálatosként Arhangelszkojében, Tibor a mauthauseni koncentrációs táborban vesztette életét, édesapjuk is a holokauszt áldozata lett.

A magyar sakkspport két legnevesebb holokauszt-áldozata **Steiner Endre** és **Faragó (Friedmann) Klára** volt. Steiner (1901–1944) 1924 és 1937 között öt hivatalos és három nem hivatalos sakkolimpián vett részt, ezeken összesen négyszer volt arany-, háromszor pedig ezüstérmes magyar csapat tagja, a világranlistán a legjobb helyezése a 16. volt (1939), több nemzetközi versenyt is nyert. (Testvére, *Lajos* is sakkolimpikon volt.) Civilben előbb az Angol-Magyar Bank hivatalnoka volt, később saját üzlettel rendelkező szűcsiparos lett. A világháború alatt rövid ideig munkaszolgálatos volt Kárpátalján, feleségét ott ismerte meg. A háborús évek alatt

itthon volt Magyarországon (öccse időközben emigrált), Budapest ostroma idején is munkaszolgálatos volt, 1944. december 29-én gránáttalálat okozta a halálát. Faragó (1905–1944) az első magyar női világbajnokjelölt volt, civilben jogi diplomát szerzett, egy közlekedési vállalat főtisztviselőjeként dolgozott. 1944-ben unokatestvére Benczúr utcai lakásán bujkált, ott találtak rá a nyilasok. Az egyiküket állítólag felpofozta, mire az azonnal lelőtte. Életről *Négyesi György* monográfiát írt.

Ismertebb magyar sportolók közül a holokausztt áldozata lett még többek között **Balla (Blau) Szigfrid** (1895–1943) vívó, **Bienenstock Imre** (1907–1943) és **Pál** (1911–1943) birkózó (mindketten munkaszolgálatosként haltak meg a szovjet fronton), **Dietz Miklós** (1905 - 1945) vívó, **Dückstein Béla** (1900–1945), **Elbert Béla** (1898–1945, Mauthausenben lelte halálát), **Várad Mihály** és **Wurm Miklós** (1901–1945) atléta is.

6. Sportvezetők és sportszervezők

A magyar sport holokausztt-veszteségét nemcsak eredményes sportolók, hanem olyan sportvezetők halála is súlyosbítja, akik múlhatatlan érdemeket szereztek a magyar versenysport hőskorában. A legnevesebb közülük **dr. Kemény (Kohn) Ferenc** (1860–1944), a magyar és nemzetközi olimpiai mozgalom egyik alapítója, 1907-ig a NOB tagja. Élete nagy részében tanárként dolgozott, számos pedagógiai szakkönyvet és tanulmányt írt, a békemozgalom élharcosa volt. Tudományos munkásságának értékét mutatja, hogy *A béke-probléma megoldásának egyik módja: a Világakadémia. A háború filosofiája* című művét irodalmi Nobel-díjra is felterjesztették. A nyilas hatalomátvételt követően érdemei ellenére feleségével együtt gettóba kellett volna vonulnia. E megpróbáltatást azonban az idős emberek már nem kívánták elviselni, mindketten önkézzel vetettek véget életüknek 1944. november 21-én. Sokáig emléke is feledésbe merült, mára már egyik lakhelyén, Egerben iskola és szobor is emlékeztet rá, Athénban, az első újkori olimpia helyszínén az olimpiai stadion bejáratánál márványtábla örökíti meg nevét a mozgalom 16 alapítója között.

Brüll Alfréd (1876–1944) gyáros, nagykereskedő és bérháztulajdonos főképp az MTK elnökeként (1905–40) és a magyar sport bőkezű támogatójaként vonult be a sporttörténetbe. Több magyar sportági szakszövetség (torna, úszás, labdarúgás, atlétika, birkózás) vezető tisztviselője volt, egy ideig (1924–28) a Nemzetközi Amatőr

Dr. Kemény Ferenc (balról az ötödik) a Nemzetközi Olimpiai Bizottság alapítói között

Birkózó Szövetség elnöke, a modern kori úszás és birkózás szabályrendszerének egyik kialakítója, dolgozott sportújságíróként, illetve a honi sportéletet felügyelő Testnevelési tanács munkájában is részt vett. Családja nem lévén, erőn felül támogatta versenyzők külföldi utazásait, némeleknek munkát is adott, az MTK pályájának építéséhez magánvagyonából 150 000 koronát ajánlott fel, és a telket is ő adta hozzá. Elnökségének fénykorában a Hungaria FC (az MTK profi labdarúgóklubja) csaknem egyeduralgoló volt a hazai porondon.

Egészen 1940-ig állt szeretett klubja élén, és amikor a zsidótörvények korlátozásai miatt lemondani kényszerült, a személyéhez ragaszkodó futballklub feloszlatta magát. Brüll Svájcba távozott, ám 1943-ban – tévesen – úgy értesült, hogy Magyarországon véget ért a zsidók üldöztetése, és hazatért. Így a nyilasok 1944-ben elfogták, halálának körülményeit nem sikerült pontosan tisztázni. Biztosan annyi tudható, hogy májusban budapesti villájából Kecskemétre hurcolták, ahol fogolytársaival együtt a téglagyárban dolgozott. Lehet, hogy már itt halt meg (az elviselhetetlen körülmények miatt az itt kialakított táborban kb. 70-en öngyilkosok lettek), de valószínűbb az, hogy júniusban Auschwitzba hurcolták. Túlélők visszaemlékezései szerint 1944 decemberében gázkamrában fejezte életét. Ma Budapesten az MTK-stadion közelében utca viseli a nevét, egykori lakhelye előtt pedig botlató emlékeztet rá.

Két, a maga korában komoly ranggal bíró labdarúgó-játékvezető is a népi áldozata lett. **Szűsz Hugó** (1893–1944) még aktív labdarúgóként, 1903-tól vezetett az első osztályú magyar bajnokságban,

1919-től a FIFA bírói keretéhez tartozott, 1927-ig vezetett nemzetközi mérkőzéseket. Egy ideig edzőként is tevékenykedett, 1917-től a Magyar Futballbírák Testülete tisztviselője, később alelnöke volt. 1932-ben az MLSZ Játékvezetői Testülete örökös tiszteletbeli tagnak, a FIFA örökös tagjává választotta. Főállásban fuvarozó vállalkozó volt. 1944-ben, a Kassa közelében található garanyi internálótáborban vesztette életét, máig tisztázatlan körülmények között. **Langfelder Ferenc** (1882–1944) az UTE labdarúgója volt, 1903–19 között működött játékvezetőként. 1926 után egészen 1941-ig az UTE igazgatója, intézője és társelnöke, az MLSZ és a Magyar Futballbírák Testületének alelnöke, társelnöke, majd elnöke is lett, kiváló tollú sportújságíróként itthon és külföldön is elismerték. Polgári foglalkozása tőzsdebizományos cégvezető volt. A nyilas uralom idején elhurcolták, utána eltűnt.

Amint látható, az áldozatok között viszonylag kevesebb a vészorszak idején aktív sportoló, és jóval több a pályafutását már befejező sportember. Ennek oka talán az, hogy az élsportolókat klubjaik, barátai vidékre, netán külföldre jobban el tudták menekíteni vagy épp hamis papírokkal ellátni, és talán a fiatal emberek több készséget is mutattak a rejtőzködésre, menekülésre, a korlátozó rendelkezések kijátszására, illetve fiatal szervezetüknek talán nagyobb esélye volt a munkaszolgálat és a hadifogság elviselésére. Az áldozattá vált idősebb generáció alighanem jobban bízott abban, hogy egykor a sportban szerzett érdemeik mentességet jelenthetnek az üldöztetések alól, amelyeknek valódi súlyát talán fel sem mérték. ■

Emlékek Gergely Józsefné Békei Irén hagyatékából 10. Emléktöredékek egy aranygyűrű kapcsán

**Közzéteszi: Marosvásárhelyiné
Gergely Anna**

■1944 márciusa. A felső kereskedelmi iskola érettségi előtt álló növendéke voltam. Anyám és apám már korán reggel elmentek az üzletbe, és rólam – ahogyan kislány korom óta eddig is – a nagymama gondoskodott.

Viharos idők voltak, a front közeledett, a légiriadók megsokasodtak, ezért az iskola pincéjét nekünk, növendékeknek kellett kitarítanunk, a padlást lomtalanítanunk. Az akkori Haynald (ma Táncsics Mihály) utcában lévő iskolánkból a kihordott könyveket, folyóiratokat kocsira raktuk.

A lányok közül mi ketten, Gyimesi Klári barátnőmmel a kocsirakodást választottuk, többek között azért is, mert sokszor várnunk kellett a padlásról és a pincéből megérkező csomagokra, így volt időnk néha bele-beleolvasni egy-egy Társadalmi Szemlébe. Egyszer csak a következőket láttam egy cikk végén, amelyet *Ignotus* (a Nyugat és más folyóiratok munkatársa) írt, és akkor felolvastam Klárinak. Így szólt: „*Fogtok ti még bolsevista basák járma alatt nyögni, visszavágyva a régi időket.*”

Meglepett, hogy ezt valaki le merte írni. Többször is emlegettem később ezt a gondolatot, persze csak szűkebb baráti körben. Az Uránia moziban vetítettek egy olasz filmet, amelyben *Alida Valli* (nagyon szép és népszerű színésznő volt akkoriban) játszotta a főszerepet. A film arról szólt, hogy egy egye-

Az ifjú pár: Irénke és Jóska

temi tanárt családjával együtt kitelepítenek Moszkvából mint megbízhatatlanokat, és a GPU-s tiszt – aki a kitelepítést végrehajtja – beleszeret a tanár lányába. A hirtelen rátörő érzelem rádöbben a férfit arra, hogy ezek az emberek koncepciók per áldozatai, az akkori kommunista államhatalom kiszolgáltatottjai.

Berényi Béci unokatestvérem Baján töltötte katonaidejét karpaszományosként. Sokat volt nálunk, amikor kimenőt kapott, ezért vele több dolgot meg tudunk beszélni, hiszen ő katonaszemmel, ugyanakkor nemzeti elkötelezettséggel látta az eseményeket. Ez a film ráébresztett bennünket arra, hogy mi is járhatunk így a háború után, ha bármelyik hatalom uralma alá kerülünk, és elveszítjük a függetlenségünket.

1944. március 19-én, vasárnap valaki beszólt a kapunkon: „*Itt vannak a németek a Pesti úton!*” – Én persze rögtön kiszaladtam megnézni a katonák bevonulását. Anyámék izgultak, hogy ne maradjak ott nézelődni – a szokásos kíváncsiságom miatt –, mert soha nem lehet tudni, mi történik. Béci később mesélte: arra gondoltak, hogy megtámadják a németeket, de a főhadnagyuknak több esze volt, és nem engedte a szervezkedést, mert szinte biztosra vehetjük, hogy mind halomra lőtték volna őket.

A tanítóképzős végzős fiúkat kiküldték tanítási gyakorlat címén azokra a helyekre, ahonnan a tanítót bevonultatták katonának, ezért a faluban nem volt, aki tanítsa a gyerekeket. Így került *Jóska* (aki azon a nyáron a férjem lett) Gáborjánházára, szinte az osztrák-szlo-

vén határra. Nagyon féltettem, mert ott az olajmezők közelsége miatt gyakran volt légiriadó, amelyekről a sűrűn írt leveleiben mélyrehatóan beszámolt.

Mi itt Baján, az iskolában már csak ímmel-ámmal tanultunk, sokszor a riadó alatt a kitarított pincébe kellett levonulnunk. Az érettségink is kora reggel kezdődött, mert már 10 óra után megjelentek az angol bombázó repülőgépek a Duna vonala felett. A zűrzavaros helyzet ellenére elhatároztuk Jóskaival – akármilyen lesz is –, mi nem hagyjuk el egymást. Már akkor megérett bennem a házasság gondolata. Két ilyen gyerek! – gondolták a szüleim, de engem nem lehetett eltántorítani a szándékomtól.

Amikor befejeztük a középiskolát, leérett-ségiztem, és Jóska is megszerezte a tanítói diplomáját, úgy éreztük: nincs mire várnunk. Az esküvőt 1944. június 10-ére tűztük ki. A városházán megállapították, hogy kiskorú vagyok, ezért szülői beleegyezés kellett a házasságkötéshez, én az év októberében töltöttem be a 18. életévemet. Előadtam a nagymamámnak, hogy mire készülünk Jóskaival. De nem volt gyűrűnk. Ekkor a nagymama odavezetett a szekrényéhez, és kivette a díszdobozát. Kinyitotta: „*Itt van az én karikagyűrűm, ez elég vastag, csináltassátok meg magatoknak, nekem már úgysem kell. Eddig őriztettem, de most rajtatok fog csillogni.*”

El is mentem az ékszerészhez, megcsináltattam a két gyűrűt, belevéstem a neveket: Jóskaéba Irénke, az enyémbé meg Jóska neve került. Meg is lett az esküvő meg a lakodalom is.

A Szent László utcai ház hosszú kerti útján terítettünk meg. Bajai szokás szerint halász-

Sípós Loránd grafikája

lét főztek anyai nagybátyáim: *Nagy Lajos* és *Dezső*. A torták a pincében voltak (akkor még nem hűtőszekrényben, bár már volt úgynevezett jég szekrény, amelyben nagy darab jég tömböket lehetett tartani), és aki tortát akart enni, az leszaladt a pincébe. Persze légiriadó is volt közben, ezért a vendégek egy része – aki nagyon félt – szinte egész időre a pincébe húzódott. Szerencsére nagy volt a pincénk, a későbbiekben több ágyat is be tudtunk tenni, amikor már egészen közel volt a front.

Egy nap múlva egyszer csak nagy moraj, dübörgés hallatszott az utcáról. A kapunk kinyílt, és egy nagy katonai üstöt toltak be a német katonák, és teát főztek benne. Majd jöttek a többiek is, kertünk ágyásai szélére ültek, és ott reggeliztek: kenyeret vágtak, és szalonnát ettek a tea mellé. Én kimentem közejük – természetes kíváncsiságom vezérelt oda –, de a szüleim viszsza parancsoltak, mert féltettek. Még most is emlékszem rájuk. Egy német katona a kését otffelejtette, a kés nyelére horogkesz volt bevésvé, ez hosszú ideig „keserű” emlékeket idézett fel.

Mindinkább aggasztóvá váltak a hírek, közeledett az ukrán front. Egyik napon a ház előtt söpörtem, amikor arra jött *Marosvári Lajos* százados, jó ismerősünk, aki a kiegészítő parancsnokságon dolgozott. Megállt mellettem: „*Akarok súgni magának valamit. Most készítettük el a bajai levante korúak listáját, és a maga ura is rajta van. Menjenek el valahová, ha nem akarják, hogy bevonultassák és elvigyék Németországba!*”

Nagyon megijedtem, Jóska nem is volt itthon. Levettem a bőröndünket a szekrény tetejéről, és csomagolni kezdtem. Mire Jóska megjött, én már készen álltam az indulásra Csicsóba, a férjem szüleihez. Délután a vonaton ültünk. Szép idő volt, és mi jól éreztük magunkat. Amikor már Högyész felé értünk, Jóska lehúzta a vonat ablakát, kinézegettünk, és úgy élveztük a szép dunántúli tájat. Jóska egyszer csak megszólalt: „*Nézd, ott van Csicsó, a templomot már látni!*”

Ahogy kimutatott az ablakon, a karikagyűrűje lecsúszott az ujjáról, és elrepült a sínék melletti árokba. Odavoltam! Ilyen borzasztó dolog történt: elgurult a gyűrű! Alig tudtunk napirendre térni az eset fölött, de reményünk sem lehetett a megtalálására. Néhány napig Csicsóban maradtunk, ott húztuk meg magunkat. Amikor úgy gondoltuk, hogy Bajáról már elvihették a levante ket, hazajöttünk.

Az élet ezután egyre nehezebb és persze egyre izgalmasabb is lett. Az angol rádió adásait hallgattuk titokban, de rendsze-

resen. Semmi jót nem lehetett várni az elkövetkező napokra. Egyik nap, amikor az üzletbe mentem, a plébániatemplom előtt egy német katona jött velem szembe. Megállított. Kevéske német tudással kezdtem megérteni, hogy mit akar tőlem. Benyúlt a zubbonya zsebébe, és elővett egy arany látszó karikagyűrűt: „*Hier ist, Fräulein, nagyon kell nekem a pénz, vegye meg!*” Először meglepődtem és féltem is, mert tudtam, nem tanácsos elfogadni semmilyen tárgyat, főként katonáktól. „*Nein, nein, nem kell!*” – mondtam neki, de ő megfogta a vállam. „*Nagyon kell nekem a pénz!*” – és nézett rám szomorúan. Eszembe jutott Jóska elvesztett karikagyűrűje, és azt is láttam, hogy az ajánlott gyűrű férfijra szabott volt. Mondtam a katonának, jöjjön velem, és kint várjon a templom előtt, mindjárt jövök. Bementem az üzletünkbe, amely a Belvárosi templom mellett állt (az egykori nagy csemege, jelenlegi játszóház helyén), és kértem annyi pénz apámtól, amennyit a katona kért tőlem. Amikor kimentem, a katona átadta a gyűrűt, én meg a pénzt, amelyet nagyon megköszönt és elment. Rohantam Jóska-hoz, hogy próbálja fel a szerzeményt, hogy elég jó-e neki. Szerencsére pont az ujjára való volt. Amikor levette, tüzetesebben megnéztük a gyűrűbe vésett szöveget, egy női nevet olvastunk: *Hildegard*. Másnap elvittem az ékszerész *Bacsányi*-hoz, nézze meg: aranyból van-e. Az volt. Így azután Jóska *Hildegard* gyűrűjével élt velem házasságban.

Én egészen az orosz csapatok bevonulásáig és hozzánk való beszállásukig a Jóska nevével vésett gyűrűt viseltem. Az oroszoktól féltettem – bár egy nagyon rendes gh-s (gazdasági ellátó) csapat élt velünk, ők is azért nézték ki a házunkat, mert nagy volt az udvar, istálló is volt a lovaknak, a szobák száma is elegendő volt ahhoz, hogy betelepdedjenek, és innen induljanak „beszerző” körútjukra. Ezzel együtt nekünk sem volt gondunk az élelmezésre, az egyik idősebb orosz katona („Papka”), akiről azt is megtudtuk, hogy valaha grófi származású volt, nagy rendet tartott köztük. Mindazonáltal én a gyűrűt azért inkább jól eldugtam.

Eljött az 1966-os év. Anna lányom leérettségizett, és felvették a szegedi egyetem bölcsészkarára. Ekkor újabb gondok jelentkeztek: albérletet kellett keresni, mert nem vették fel kollégiumba az „egyéb” jelölésű származás miatt, a ruházat, a tanszerek, az utazási költségek stb. is fejtörésre adtak okot. Hogy fogjuk ezt fizetni?

Barátnők: *Békei Irén* és *Gyimesi Klári*

Apám ekkor már nem élt, Jóska és én voltam a kereső, a mi „*nem nagy fizetésünk*” és anyám özvegyi nyugdíja volt a bevételi forrásunk. Szerencsére „*aranyvásárt*” hirdettek az állami ékszerboltban. Elhatároztam, hogy eladom az ékszereimet. Elvittem a fülbevalómat, az aranyláncomat és a két karikagyűrűt. Megvették. *Hildegard* gyűrűje ismételtelen mászhoz kerülhetett.

Azon a nyáron Bajára is eljött a híres nyugatnémet cirkusz, az *Aeros*. Anna vállalkozott a jegyek eladására a József Attila Művelődési Ház Vörösmarty utcai pénztárában. Arra gondoltunk, hogy legalább annyit megkeres, amennyiből talán egy esernyőt tudunk majd venni (meg is lett: egy nagyon szép, rózsaszínű).

Kezdetben valóban kevés volt az érdeklődő, de amikor a cirkusz közönség szervezője a *Charlie* nevű csimpánzával végigjárta a várost, mókázott vele a piacon, majd bevitte Annához is az idomított majmot: annyi ember vett jegyet, hogy a jegyeladás százaléka több volt, mint az eladott ékszerek ára. Így Annát „*felszerelhetjük*” az öt éves egyetemi éveire. *Charlie* egyébként a Szent László utcai ház udvarát is „*megismerte*”, jót lakmározott a bőven termő cseresznyefa terméséből.

Azóta sem volt és most sincsen semmi ékszerem. Nem tudom, hogy kinek az ujján lehet *Hildegard* gyűrűje, de mozgalmas idők tanújaként emlékezem rá. Nem bánom, hogy ékszerek nélkül kellett leélnem az életemet, csak az fáj, hogy a nagymama gyűrűje családi ereklyeként nem lehet az ujjamon, és nem adhatom tovább az unokáimnak. (2006) ■

Családi kincs a garázsból

Folkmann Antal második világháborús naplója

Közléteszi: Folkmann Bence

■ Néhány évvel ezelőtt nagyszüleim garázsában egy fekete bőröndöt találtunk. Még 1993-ban került oda, amikor dédapám, ifj. Folkmann Antal – akit a család csak *Tóni papaként* ismert – meghalt. A bőrönd a lányára szállt, ő viszont nem akarta őrizgetni, így átadta testvérenek, az én nagypapámnak. Így maradt meg, benne megannyi családi kincs-csel, újságcikkekkel, fotóalbumokkal, valamint egy egyszerű, kockás kis füzettel, melynek borítóján cikornyás, kézzel írt betűkkel ez állt: *Folkmann Antal honvéd.*

Folkmann Antal 1920. február 6-án született Rémen. Édesapja, id. Folkmann Antal a falu köztisztviselője volt. Ő maga a négy polgári elvégzése után előbb otthon tanulta ki a kereskedői szakmát, majd 1939-től hadba vonulásáig a község előjáróságánál kiegészítő írnokként dolgozott. A háború után előbb Rémen, majd Sükösdön, Jánoshalmán, az 1960-as, 70-es években pedig Kaloocsán élt, ahol egy ABC-áruház üzletvezetője volt. 1981-től kezdve nyugdíjas éveit Baján, családjával töltötte.

Utazás a frontra

Az 1941. június 26-i kassai bombázást követően a Szovjetunió megtámadásával Magyarország – Németország szövetségeseiként – belépett a második világháborúba. Először csak kisebb haderőt mozgósított, a német offenzíva megtorpanásával azonban Hitler egyre többet követelt tőle: a kormánynak a teljes magyar hadsereget kellett volna feláldoznia a totalitárius diktátor Lebensraum-lázálmanak oltárán, s még a felfegyverzésüket illetően is csak szóbeli ígéret született. Ez a magyar és emberi érdekekkel teljesen ellentétes követelés a magyar fél heves ellenállása miatt végül nem történt meg, a németbarát kormány azonban beleegyezett mintegy 200 000 katonára küldésébe, akiket az ország minden tájáról soroztak be, majd vonaton szállítottak a hideg keleti pusztaságra. (Később ez még kiegészült volna egy 45-50 000 fős kontingenssel, benne 20 000 munkaszolgálatossal). Dédapám egy volt közülük. Híradós beosztásban szolgált, tehát közvetlenül nem vett részt a harcokban, az embertelen öldöklésből nem kellett kivennie a részét. 1941. október 12-én, 21 évesen vonult be Budapestre a 2. magyar hadsereg I. hadtest I. híradós zászlóaljának 2. századához (a zsoldkönyvében 51. század szerepel), amelyvel 1942. április 18-án indult el Budakeszről a keleti front irányába. Ezen a napon vetette papírra a napló első sorait:

„d. u. 9-kor elindulás Budakeszről Budapest (Kelenföld pályaudvarra). Itt egész éjjel vagonírozás.”

A naplóbejegyzések ezek után az utazás vegyes élményeiről szólnak:

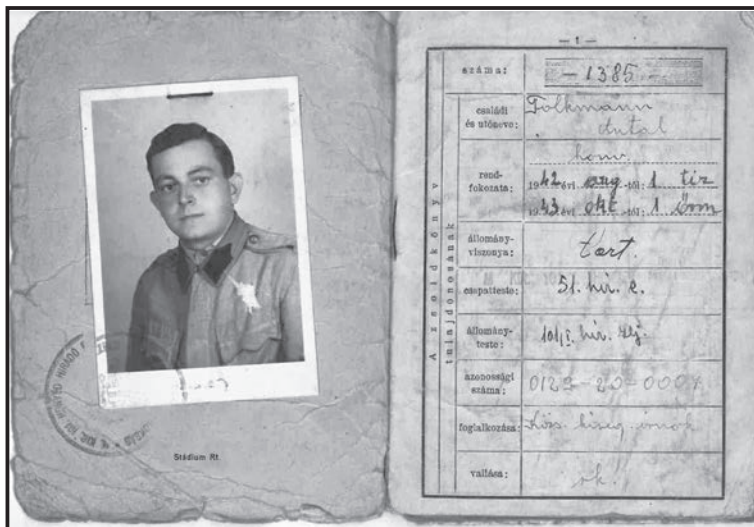
„IV. 22-én reggel tovább utaztunk d.

u. ¼ 2-kor

Przemysl

[ma: Lengyelország – F. B.] városán mentünk keresztül. A város egy völgykötvényben fekszik. Itt a bombázások rettenetes nyomai látszanak. [...] IV. 23-án d. e. ¼ 10-kor Lemberg [ma: Lviv, Ukrajna – F. B.] városán mentünk keresztül. Az úton több gépkocsi, harckocsi és páncélcocsi felborulva és leégve. A városon túl 2 órai pihenő. IV. 23-án délután 5-kor Brody [ma: Brody, Ukrajna – F. B.] városába érkeztünk. [...] A foglalkozás pihenés. IV. 26-án moziba mentünk. [...] A város nagyon össze van bombázva. Főleg a zsidó negyedek. [...] IV. 28-án a fürdőbe[en] voltunk. IV. 30. Télies idő, hóesés és igen hideg volt. V. 13-án d. e. 8-kor tovább utaztunk. [...] d. u. ½ 1-kor Rownó [ma: Rivne, Ukrajna – F. B.] városába érkeztünk. Itt pihenő. Az éjszaka egy igen nagy laktanyában aludtunk. Itt már többféle és sok katona volt. Ilyen nagy laktanya nálunk nincs. A zsidók jelzése a mellén és a hátán egy sárga, kerek folt, míg Brodyban a karon egy fehér szalag csillaggal. [...] V. 15-én [...] d. u. ½ 3-kor Kijevbe érkeztünk. Nagy város. [...] a fő utcán a bombák nyomai igen meglátszanak. Az utcákon kék és szürke (nagy) villamosok közlekednek. A város igen szép volna. Az opera és a parlament igen gyönyörű építmény. Hangszereket, optikai szereket és ruhaneműt a zugpíacon lehetett venni.”

Mindeközben keleten szinte állóháború alakult ki. A két totalitárius zsarnok által odavezényelt több millió ember nézett farkasszemet egymással az értelmetlen halál torkában. De a hátszágokban is a gyűlölet és a félelem uralkodik: megkezdődik a francia és szlovák zsidók deportálása, koncentrációs táborokban naponta ártatlan emberek tízezrei halnak meg szörnyű kínok között: a rendszer ellen felszó-

A naplóiró dédapa, Folkmann Antal zsoldkönyve

lók, mozgássérültek, katolikus papok vagy éppen ártatlan anyák és gyermekeik Lidice cseh faluból – a férfiak csak azért nem, mert őket a német csapatok Hitler parancsára egytől egyik megölték, s mindezt csak azért, mert a nevezett faluban a csehországi német helytartó ellen merényletet elkövető két partizán egyike egyszer eltöltött egy éjszakát... A szibériai gulágokból is a szenvedő emberek vérfagyasztó jajkiáltásai hallatszanak. S e két gonosz hatalom közt kis hazánk 200 ezer katonája is a front felé halad – meghalni egy idegen háborúban...

„V. 23-án [...] d. u. 1-kor Nyezsínbe [ma: Nizsin, Ukrajna – a szerk.] érkeztünk. A Dnyeper folyó nagyobb, mint a Duna. Az utunk itt már igen rossz, földes volt.” V. 31-én egy „községtől 5-6 km-re bementünk egy erdőbe 2-7[óra]-ig a partizánok ellen megvédeni az oszlopot. Szerencsére csak szűnyogok voltak bőven. V. 30-án [...] Kroljevec városba érkeztünk. Itt meg is aludtunk. Egpár kilótt német tankot vontattak javítás céljából. Rengeteg német katona vonult el ki a frontra. [...] VI. 2-án [...] beérkeztünk Kurszk előtt 15 km-re egy faluba. [...] A repülőtevékenység már elég nagy volt. Az első stukázógás, igen félelmetes a hangja. VI. 5-én tovább utaztunk Kurszkon keresztül 10 km-re. Itt már a háborús élet megkezdődött: az orosz raták [Polikarpov I-16-os szovjet vadászrepülőgépek – F. B.] minden este 9:40-től reggel 2 óráig megjelennek. Az éjszakák igen rosszak. [...] Az éjszakáinkat főleg óvóárkokban töltöttük.”

A fronton

1942. június 28-án kezdődött a német hadvezetés által eltervezett, tizenkét napig tartó

támadás, mellyel Hitler a Szovjetunió végső leigázását akarta megkezdeni. A vezér terve az volt, hogy uralma alá hajtja a kaukázusi olajmezőket, s így elvágja Sztálint olajutánpótlásának többségétől. Ezután az északi Murmanskba vezető összeköttetést vágta volna el, melyen keresztül a szovjetek külföldről kaptak segélyszállítmányokat. A terv ezt követően a végleg amortizált Szovjetunió központjának megszállásával folytatódott volna, utána a területekből az árja nép „Lebensraumját” (a neki „jogosan járó életteret”) alakították volna ki, ahol a világalomra szert tett németek rabszolgaként dolgoztatták volna a Hitler által alantas népeknek tartott szlávokat. Terve végrehajtásához a Führer nemcsak a németeket vezényelte a frontra, hanem kiszolgáltató helyzetbe kényszerített és megsarolt szövetségeseit is: olaszokat, románokat, szlávokat, és természetesen 200 000 honfitársunkat, s ezért cserébe Nagy-Magyarország újabb területeinek visszacsatolását ígérték. A hadművelet során a magyar hadsereg áttörte a 10-15 kilométer mély szovjet védelmi vonalat, és egészen Voronyezsig jutott. Dédapám is tanúja volt a szörnyű eseményeknek:

„de. 2-kor nagy tüzéségi tűz. 2:30h-3h-ig rengeteg stuka állandó bombázása, géppuskázása után 2:30h-kor megindultak csapataink, du. 2-kor a IV. szakasz megkezdte az építést 13-14-15-16 raj. 13 kezdett, 14 ment vele, míg 15-16 magasra emelte. Du. 4h-kor elértük a volt állásokat, drótkadályokat. Igen féltő volt már menni. A tüzéségünk előtt meggyünk. Rengeteg az akna. Életem igen féltő perceit éltem át. Nem baj, menni előre minden áron, kell. A repülő kúgása, bombák robbanása állandóan az ember fülében. Hiába, minden háborúban csak így lehet. Este van, az építést abbahagytuk és a szakaszunk után mentünk. Szerencsére megtaláltuk. Már igen sötét van. Egy völgyben vagyunk. Előttünk 500 m-re a gyalogságunk, 600-700 m-re az orosz. Itt még igen erős az orosz. Attól tartottam, hogy áttörik a frontot és elfognak. Erre nem kerülhetett sor, mert az egész szakasz megfordult, és ment vissza. Alig megyünk 1-200 m-t, a parancsnoki kocsi aknára fut. Kovács István szakaszvezető – mint a vezetője – egyedül ült benne. Az egész kocsi megsérült. A motorházat szétdobta, és az ő lábait súlyosan széttroncsolta. Amint a kurszki kórházban kezelték, a bal lábát levágták. Igen sajnálattal méltó eset. Ezen felül igen sok a sebesült, de csak gyalogos. Hiába, a háború áldozatokat követel. Az orosz főleg aknavetővel és a Sztalin-organával [más néven Katyusa, szovjet rakéta-sorozatvető – F. B.] lött. Borzasztó rombolásokat végeztek. A nagykanizsai gyalogságnak volt sok vesztesége. VI. 30-án

Drwon községbe mentünk. Teljesen le volt rombolva. A földdel egyenlő. Egyes házak még égtek. Éjszaka jöttek a rakéták és bombáztak, de szerencsére ezt is megúsztam. Igen féltő volt, mert az égő romok nagy és jó célpontot nyújtottak. Itt már egy kis pihenő, elég jó koszt. VII. 1-jén éjjel Tim [helyesen: Tyim – a szerk.] városba építettünk be. Felettünk a repülő kúgáltak, de bombákat nem dobtak le. Timben 3-4 napig voltunk. Ratát csak véletlen lehetett hallani.”

A háború valósága

A naplórót később sem kerültek el az életveszélyes szituációk. A folyamatos félelem mellett még a kisebb hétköznapi dolgok is megörökítendő örömek számítottak.

„VII. 31-én loztovnojéba mentünk. Itt egy orosz gép három bombát dobott le. Nagy pánik. Majdnem elvittem a ház sarkát. Szerencsére semmi baj nem történt. VIII. 1-én Nikolajewka [helyesen: Nyikolajevka – a szerk.] és Aexejevka [helyesen: Alekszejevka – a szerk.] városa mellé egy gyümölcsösbe a század és zászlóaljhoz bevonultunk. Itt is igen jó koszt volt. Fő foglalkozás a fürdés. [...] VIII. 12-én Osztrogozsszk városba mentünk. Itt is elég tűrhető volt a hely. VIII. 18-án éjjel nagy bombatámadást kaptunk. A bombázó egész alacsonyan lejtött. Igen nagy gép volt. Hála Istennek, semmi baj sem történt.”

1942 karácsonyára dédapámat hazaengedték szülőfalujába. A következő év január 10-én érkezett vissza a frontra. Erre az időre a szovjetek már ellentámadásba lendültek: elvágták a Sztálingrádot ostromló német csapatokat az utánpótlástól, és a németek a Kaukázus előteréből is visszavonultak. A szovjet támadás legnagyobb elszenderői ugyanakkor nem a németek, hanem az idegen ország érdekeiért harcoló olaszok és a magyarok voltak: január 12-én, mindössze két nappal dédapám front-ra való visszaérkezése után megkezdődött a „doni katasztrófa”, melynek során a 2. magyar hadsereg kétharmada, nagyjából 143 ezer ember került a veszteséglistára: megsebesültek, fogságba estek, meghaltak a harcmezőn vagy örökre eltűntek a Szovjetunió hadifogolytáboraiiban. A Don-kanyar az odavezényelt katonák és ártatlan munkaszolgálatosok tömegsírjává vált, és Mohácshoz mérhető katasztrófaaként vonult be a magyar történelembe.

A front közelébe, egy általa „Kosaikaja”-nak nevezett helyre visszatérő dédapámnak még sikerült elmenekülnie Nyugat felé. Az Urivnál a magyar állásokat áttörő és kettészakító szovjet hadseregtől dédapám alakulata valószínűleg délre helyezkedett el, így őket a hadsereg északra szakadt részeitől eltérően

A naplórót leírt útvonala a térképen

nem kerítették be. Azonban neki is menekülnie kellett a folyamatosan közeledni látszó szovjet csapatok elől. A napló így ír e folyamatos üldözöttség nyomasztó napjairól, amikor a háború szörnyű, szívszaggató valósága egyre nyomasztóbban tárul szemünk elé: „Már rossz volt a helyzet. [...] I. 15-én elmenekültünk Novij Oszkolba. Az úton rengeteg felfordulás és halott. Rettenetes látvány volt. I. 19-én Bjelgorodba [ma: Belgorod, Oroszország – F. B.] mentünk. Itt elég jó volt az utolsó napokig. II. 7-én az utolsóként elmenekültünk. A várost lötték és állandóan robbantották. II. 8-án egy kis községbe menekültünk 35 km-re. II. 12-én Charkow [helyesen Harkov, ma: Harkiv, Ukrajna] mellé mentünk. [...] II. 13-án Charkowból menekültünk az utolsóként. II. 15-én Valki városába érkeztünk. II. 21-én Csutovál községbe érkeztünk. Itt is az állandó félelem úgy hogy majdnem fogságba kerültem.”

A már ekkor is rövid naplóbejegyzések ezután megritkulnak, március és április hónapban csak egy-egy szűkszavú bejegyzés van arról, hogy akkor éppen hol tartózkodott a dédapám. Ezután pedig már csak egy rövid bejegyzés található benne: „VII. 10-én hazajöttünk.”

A napló itt megszakad. Dédapám ugyanakkor még visszament a frontra, és sajnos a hadifogságról szóló félelmei is beigazolódtak. Talán ő is arra a sorsra juthatott volna, mint a több ezer halálra dolgoztatott vagy éheztetett hadifogoly, akik soha nem tértek már vissza földi hazájukba. Szerencsére vele nem így történt: 1945 szeptemberében érkezett vissza szülőfalujába, Rémmre. Öröme nem is lehetett volna teljesebb: nemcsak hűséges felesége várta otthon, hanem egyéves kislánya is, akivel a hosszú háború és hadifogság miatt még sohasem találkoztak. A családi legendárium szerint a kisfiú – az én nagyapám – , aki még alig tudott járni, most szinte futott, egyenesen sosem látott apja karjaiba. A szeretet már csak ilyen. Végül mindig győz. ■

Arcok a város múltjából és jelenéből

Dudás Júlia

■ Bevallom, nagyon szeretek interjúkat olvasni. Az idejét sem tudom, mióta van ez így, és azt is nehéz megfogalmazni, miért – talán vonz az emberek gondolatainak megismerése, vonzó inspirálódni általuk, izgalmas látni a nagyon emberi, többnyire nagyon őszinte arcukat. A negyedikben napvilágot látott *Bajai arcélek – kisvárosi életutak*, azaz a Baján méltán ismert, munkájukkal tiszteletet és megbecsülést kivívó férfiak és nők arcképcsarnoka bőségesen szolgáltatott inspirációt és gondolatokat egyaránt.

A Bajai arcélek érdekes és informatív olvasmány a Baja városához kapcsolódó történetek és életrajzok iránt érdeklődők számára. A kötet a város ismert embereinek életét, munkásságát mutatja be, akik Baja történelmi fejlődésének fontos szereplői voltak – vagy ma is azok. Az írók az összes életrajzot alapos kutatás alapján állították össze, és az eredmény széles skálájú, színes és érdekes történetekből álló kötet lett. A könyv interjúkból áll: minden egyes fejezet egy-egy híres bajai személyiség életét, munkásságát mutatja be. Az életrajzok bemutatása, amellyel, hogy a város múltjára emlékeztet, lehetőséget ad arra is, hogy jobban megismerjük az emberek sorsát, akik Baján éltek és dolgoztak.

Az első kötetet, mely 2011-ben látott napvilágot, 2013-ban, majd – hosszabb szünet után – 2019-ben két újabb követte. Szerencsére Baján annyi értékkeremtő ember él, hogy 2022-ben újabb kötetet sikerült megtölteni a velük készült 17 interjúval. A kötet szerkesztője – mint az első három esetében is – *Martonosi Attila* volt, a könyv borítóját

Kelemen Áron tervezte. A beszélgetéseket a kiváló portréfotók mellett (melyek *Ádám Péter*, *Gay Katalin*, illetve *Molnár Csilla* munkáját dicsérik) további, az interjúalanyok által rendelkezésre bocsátott és saját maguk általi ábragyézéssel ellátott fényképek teszik színesebbé, betekintést nyújtva az interjúalany életének fontos pillanataiba. A nagyszerűen megfogalmazott előszót *Szentiványi Gábor* nyugalmazott nagykövet írta.

Talán nem véletlen, hogy a könyv *Sándor Boglárka* kiváló, a sokak által ismert és szeretett *Makkai Gézánnal* (akit legtöbbször csak *Makkai Kati* néniként emlegetnek) készített interjújával indul, remekül megalapozva a kedvet a továbbolvasáshoz. Természetesen az ezt követő, hosszabb-rövidebb interjúk is tartalmasak és izgalmasak, az életutakat tekintve pedig rendkívül változatosak. A folytatást illetően (úgy tudjuk, lesz ilyen) azonban érdemes lenne elgondolkodni egy egységesebb koncepción, mind az interjúk hosszára, mind a tartalmukra nézve. (Talán ez a könyv legszembetűnőbb gyengéje – az egységesség hiánya.)

A negyedik kötet egyébként minőségében sokat változott, méghozzá kifejezetten előnyére – érezhető a szerkesztő és a közreműködők rutinja, a tapasztalatok felhasználása és integrálása, ugyanakkor a könyv előnyeit képező értékeken nem változtattak. Az olvasó ezúttal is *Katymári Vanda* (ez esetben igazán megható) versével találkozhat elsőként, és ez kellőképpen megalapozhatja az érzelmi ráhangolódást.

Az interjúk olvasása kifejezetten élvezetes, és sok esetben jellemzi őket, hogy hagyják akár hosszabban is mesélni az interjúalanyt, többnyire jó kérdésekkel mederben tartva a beszélgetést. Izgalmas, szívet melengető/alkalomadtán szívet sajogtató, vagy egyszerűen csak érdekesítő olvasni *Moretti Gemma* hajóbalasétéről, *Mihálovics István* bajaiságáról, *Gay Tamás* zenei pályafutásáról, a sort pedig a végtelenségig lehetne folytatni. Ez a könyv igazán jelentős értéke: művészetünkkel, munkásságunkkal, életünkkel, alkotásunkkal példát mutató bajai emberek életébe nyerünk betekintést testközelből, és akár ismerjük őket személyesen, akár nem, a beszélgetés végére szinte egészen biztos, hogy magunkhoz közel állónak fogjuk őket érezni. A leírt életutakat, gondolatokat olvasva, bizonyára az is érezheti a „bajaiságot”, aki nem itt él, vagy nem itt született, de kötődik a városhoz. Az érzést tovább erősítheti, hogy az interjúalanyok sem mind tősgyökeres bajaiak, de életük munká-

ja örökre ide köti őket. (A 4. kötetben megosztott interjúalanyok: *Makkai Gézánné*, *Tumó István*, *Moretti Gemma*, *Dr. Szentjóbi Szabó Tibor*, *Borbély Miklós*, *Héhn Gizella*, *Dr. Mihálovics István*, *Nagy Dezső*, *Dr. Gergely László*, *Schindler Mátyás*, *Pass Ferenc*, *Dr. Szarka Ildikó*, *Tarján Levente*, *Kovács Lászlóné*, *Dr. Kemény Attila*, *Gay Tamás* és *Dr. Vass Katalin*; az interjúkat *Sándor Boglárka*, *dr. Gál Zoltán*, *Fekete Ildikó*, *Martonosi Attila*, *dr. Mayer János*, *Rab Rita*, *Martonosi Etelka*, *Géczy Zsolt*, *Gergely Barbara*, *dr. Nebojszki László* és *Kubatovics Tamás* készítette. Sajnos *Moretti Gemma* és *dr. Szentjóbi Szabó Tibor* a kötet megjelenése óta elhunyt – a szerk.)

A beszélgetéseket olvasva gyakran elevevedik meg a múlt: megismerhetünk régi korszakokat, másképp működő rendszereket, elmerülhetünk Baja múltjában, valósággá válnak a szülő/nagyszülők által mesélt, ma már történelminek számító események.

Az interjúalanyokat nem egyetlen dimenzió mentén választották ki – pályájuk, életművük rendkívül változatos, sokszínű, különböző szintereken, tevékenységekben értek el sikereket, egyvalami azonban biztosan közös bennük: mindannyian értéket teremtő, a köz javára való munkát végeztek/végeznek. Nem számít sem életkorbeli, sem nemi, sem nemzetiségi, esetleg politikai hovatartozás – csak az számít, hogy letettek valamit az asztalra. Mi, olvasók pedig megismerhetjük őket, példát és útmutatást nyerhetünk a gondolataik, tetteik, életútjuk által. Várjuk a folytatást! (*Bajai arcélek. Kisvárosi életutak. Felelős szerkesztő: Martonosi Attila. Argumentum Plussz Kiadó, Baja, 2022. 208 oldal*) ■

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg

Ady Endre Városi Könyvtár,
Munkácsy Mihály utca 9.
CBA Belvárosi ABC, Eötvös utca 1.
Cserba Optika,
Batthyány Lajos utca 18.
Líra Könyvesbolt,
Déri Frigyes sétány 5.
Tourinform Iroda,
Baja Marketing Kft.
Szentháromság tér 11.
Gazdabolt (Baja, piacssarnok)

Tavas van

Szünder Dezső

■ Tavasz van – írom a címben. Ezt egyelőre sajnos csak a naptárból tudjuk, az időjárás ugyanis mindeddig egyáltalán nem volt kegyes hozzánk. Többet esett, mint süttött; egyetlen nap volt, amikor a meleg pulóvertől is szívesen szabadultunk volna, két nappal utána viszont már a nagykabátot kerestük. A természet azonban pontosan tudja, milyen időszakban is járunk.

Nekem a tavasz első jele az, amikor az első csokor *medvehagyma* megjelenik az otthonomban. A manapság egyre divatosabb zöld, illatos, fokhagymára emlékeztető illatú növény már szinte bárhol beszerezhető, a bajai piacon egészen biztosan, ezt tapasztalatból mondom. Ottlétem alatt csokorszámra hordtam haza, hogy aztán finomabbnál finomabb ételek – leves, pogácsa, különféle tésztaételek – készüljenek belőle. Úgy alakult, hogy Zala megyében nem kell piacra járnunk a medvehagymáért. Egy kirándulás alkalmával ugyanis tucatszám helyen találtunk megszámlálhatatlan mennyiségben ebből a nagyszerű növényből. Életemben most először éltem át az érzést, hogy annyit vihetek belőle haza, amennyit csak akarok, persze ésszerű keretek közt, hiszen szeretném, ha jövőre is lehetne „szüretelni”. Így aztán az étel egyik hozzávalóját nem megvásároltam, hanem magam szedtem.

A következő fő hozzávaló a *ricotta* vagy a túró. A ricotta olasz sajtspecialitás, némiképpen hasonlít az itthon kapható túróhoz, de állagra sokkal krémesebb, és enyhén sós íze van. Általánosságban elmondható, hogy az az étel, amelyben ricottát használunk, bátran helyettesíthető túróval – legfeljebb a túró alaposan át kell törni felhasználás előtt.

E havi rovatunkban egy itthon is méltán népszerű, ám kevés helyen, otthonban is jól elkészíthető, igazi olasz ételt mutatok be a Kedves Olvasónak, természetesen némi csavarral, szezonálisan. Ha pedig már kellőképpen felcsigáztam az Olvasót, akkor jöjjön az a bizonyos étel, amelyet a fenti hozzávalókból készíthetünk el! E recept – mint semelyik másik sem – nem szentírás, ki-ki bátran kedve, pénztárcája, szabadideje szerint válogathat az elkészítési módok közül.

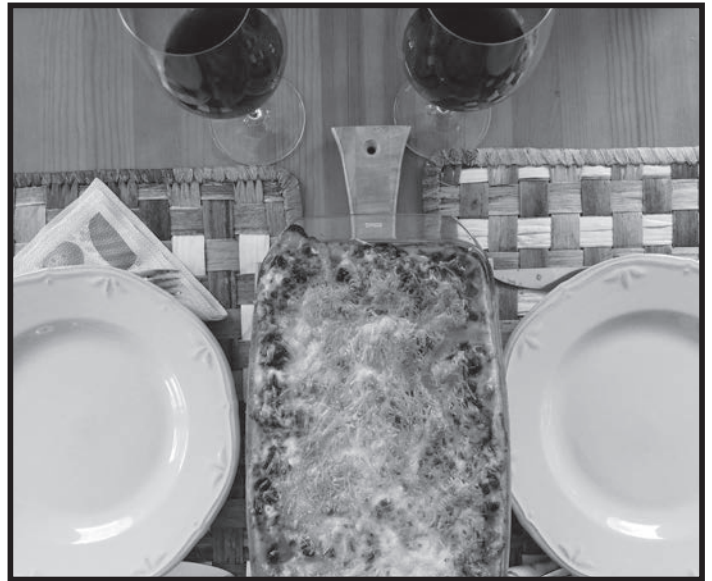
Ricottás, medvehagymás lasagne

Az étel ragus elemét, a bolognai alapú szószot érdemes már előző nap elkészíteni, hogy az ízek kellőképpen összeérjenek.

Kevés olívaolajon megpárolunk egy apró darabokra vágott vöröshagymát, hozzádobunk 1-2 gerezd zúzott fokhagymát, majd a darált húst is hozzáadjuk. Halvány aranszínre pirítjuk, hozzáadunk egy doboz aprított paradicsomkonzervet és 2-3 dl passatát. Sózzuk, borsozzuk ízlés szerint, ízesítsük kedvenc zöldfűszereinkkel a kertből, cserépből, de akár szárítottat is használhatunk. Kerüljön bele oregánó, kakukkfű, bazsalikom mindenképpen, esetleg még majoránna is. Főzzük, amennyit csak tudjuk, ideális esetben 3 órát. Közben olykor kevergessük meg, az elpárolgott folyadékot vízzel pótoljuk. Az utolsó fél órában mehet hozzá 1 dl jófajta száraz vörösbor. Ha kész a mártásunk, akkor hagyjuk teljesen kihűlni.

Készítsük el a medvehagymás, ricottás besamelt! A besamel francia eredetű ételkiegészítő, olyan az ételnek, mint a só vagy a parmezán: magában nem olyan élvezetes, de az elkészülő ételhez elengedhetetlen. Maga a mártás nem más, mint egy tejjel felfőzött vajás rántás, amelynek természetesen nem kell színe legyen, a vajon a lisztet csak addig kell melegíteni és keverni, míg teljesen homogén nem lesz, és a vaj el nem kezd forni. Utána mehet bele a tej, keverés mellett mártás sűrűségűre főzzük, és készen is vagyunk vele. Hagyjuk ezt is teljesen kihűlni. Keverjük hozzá a ricottát vagy az áttört túrókat és az apróra vágott medvehagymát. Szezonon túl a medvehagyma kitűnően helyettesíthető spenóttal is.

A lasagne említése először a középkorban történik, hol máshol, mint Olaszországban, egészen pontosan Firenzében. Az étel maga annyira tradicionálisan olasz, hogy abban az időszakban külön szakmaként is megjelent: „*Arte dei cuochi e dei lasagnari*” (azaz szakácsok és lasagnakészítők). A tészta egy eredetileg durumlisztből, vízből és tojásból készülő tésztaalap, melyet még főzés előtt, szárazon töltenek meg különféle töltelékekkel. Manapság már nem sokan

készítenek házilag ilyen tésztát, szerencsére az üzletek polcain megtalálható.

Ha minden „kéz alatt van”, akkor elkezdhetjük összeállítani a ételünket. Válasszunk ki egy sütőben használható edényt. Erre a célra a legpraktikusabb, de bizonyosan a leglátványosabb egy jénai tál. Válasszunk inkább téglalap alakú formát, mint kerek, ugyanis a lasagne lapokat így tudjuk majd a legjobban felhasználni. Az edény aljára kenjük egy kevés medvehagymás besamelt, erre kerüljön egy réteg tészta. Ha a lapok nem férnek el, és nem töltik ki teljesen az edényt, akkor nyugodtan törjünk le belőlük akkorát, amekkorára szükségünk van, de semmiképpen ne darabokból álljon az egész, mert akkor nem tudjuk szépen elosztani rajta a mártásunkat. A tésztaalapok tetejére kerüljön a bolognai szósz. A rétegezést addig folytassuk, amíg van hozzávalónk, vagy amíg meg nem telik az edényünk. A legfelső réteg a besamelmártás legyen. A bolognai szósz tetejére rakhatunk még extraként friss bazsalikomleveleket, vágathatunk rá mozzarella sajtot. A legfelső besamelréteg tetejére reszeljünk bőven sajtot – leginkább parmezánt, de bármilyen kemény, félkemény sajt is megteszi, bár ízben azért az nem olyan lesz, mint parmezánnal. Töljük a sütőbe 180-200 °C-ra 30-40 percre, az utolsó 5 percben kapcsoljuk grill fokozatra. Miután letelt az idő, óvatosan vegyük ki a sütőből, és legalább 10 percet hagyjuk pihenni. Utána szeleteljük, tegyük tányérra, és egy pohár száraz vörösbor társaságában fogyasszuk el jóízűen. Jó étvágyat hozzá! ■

Séták szülőhelyünk fái és bokrai körül 4.

Virágos utcák – tavaszi séta a Deszkás utcától a Babits Mihály utcáig

Masa György

■ Eltelt a tél, és már a tavaszról is jócskán fogyasztottunk azóta, hogy legutóbb képzeletbeli sétát tettünk szülőhelyünk fái és bokrai között. A tavaszi időszak különleges, ritkán látható szépségeket tartogat, hiszen nálunk a legtöbb fásszárú növény virágzása erre az időszakra esik. A fák díszítő értékei – forma, lombzat, őszi színek, termés és a többi – közül kiemelkednek a virágok, amelyek látványukkal és gyakran illatukkal is megajándékoznak minket. Szépségük értékét csak növeli mulandóságuk: a szirmok hamar lehullanak, és egy újabb évet kell várnunk, hogy ismét gyönyörködhessünk bennük. Meg kell hát becsülnünk azokat a tavaszi napokat, amikor virágzó utcákon járhatunk. Persze nem minden díszfa rendelkezik látványos virágokkal, és nem minden közterületre kerülhet virágdíszes növény, így mai sétánk igencsak kacskaringós lesz, hogy a legérdekesebb helyszíneket látogathassuk meg.

A *Deszkás utca* és a Kölcsey Ferenc utca találkozásától indulunk; majdnem arról a helyről, ahol a XVIII. században az első katonai felmérés térképének tanúsága szerint a sóhivatal állt. Ez a vámhatósághoz hasonló szerepet betöltő intézmény a város határába került, mint ahogy a Deszkás utca akkori megfelelője, a *Provália* is a város szélén húzódott. Az utca nyugati oldalán a Posványos mocsarai területek egészen Szentjánosig. Dr. Solymos Ede a *Bajai Honpolgár* 1992. júniusi számában megjelent (*a Sugovicán innen – Dunán túl c.* gyűjteményes kötetében is megtalálható) *A tutajozás című* írása részletesen bemutatja azt a munkát, ahogyan a Kárpátokban kivágott fákat a Dunán letutajoztatták. A Posványoson a XIX. században már megvolt a Kenderes nevű csatorna (ezen ívelt át a Vörös híd), így a faanyagot rögtön a komáromi kereskedők telkeinek végén köthették ki. Itt azután deszkává fűrészelték és értékesítették. Az utca a város gazdasági életének fontos helyszíne volt, afféle „korabeli Ipartelepi útként” kell elképzelnünk. Ennek a korai időszaknak az emléke az utca középső részén álló, remek állapotú műemlék lakóház, melynek homlokzatán egy mélyített fülkében Szent Flórián szobrát találjuk. A tűzoltók védőszentjének sok dolga akadt itt a múltban,

a ferences háztörténet több alkalommal komoly károkat okozó tűzesetekről számol be. A Posványos lecsapolása és az Újváros szocialista időszakban kezdődő felépítése, a piactér és az új családiház-negyed kialakítása belvárosi utcává változtatta az egykori gazdasági övezetet. Ennek az átalakulásnak következtében épültek fel már a nyolcvanas években a paneleknél színvonalasabb, többszintes társasházak, majd jelentek meg újabban az utca nyugati oldalán az egyedi tervezésű és rendkívül igényes kivitelezésű magánházak. A folyamat utolsó lépését látjuk most, amikor elbontják az utca középső részén található, rossz lakókörülményeket nyújtó, előregedett épületeket.

A Deszkás utca hosszú és változatos története sokszínű építészeti arculatot eredményezett, amelyet a páratlanul egységes vérszilva fasor egységesít. Több mint negyven egyforma, rendezett sorba ültetett fa bontja ki millió virágát minden tavasszal, rózsaszínbe öltöztetve az utca keleti felét. A *vérszilva* népszerű kertészeti nemesítvény, melynek őse a cseresznyeszilva (más néven mirabolán, közönségesen fosókaszilva). Ez az alacsony termetű gyümölcsfa a természetben is megtalálható, ellenálló és kis igényű faj. Termése apró, savanykás-édes ízű csonthéjas. A vérszilva megőrizte őseinek számos jó tulajdonságát, de levelének színe fajtától függően vöröstől egészen a feketebe hajló bordóig változott, így nyári-őszi megjelenése is különlegesnek számít. Rengeteg virágjának termőképessége redukált, de azért érlel terméseket, melyek inkább csak gondot okoznak az utcák takarítása során. Környezetére nem igényes, gyors növekedésű faj, általában 5-6 méteres magasságot ér el. Élettartama közepes, 40 éves kora után egészségi állapota hanyatlani kezd, mézgásodik, lombkoronája ritkul, és gombaparaziták jelennek meg a törzsén. Sajnos a Deszkás utcai fasor ebbe az életszakaszba lépett, ideje elgondolkodnia a kertészeknek, miképpen lehetne hosszú távon megőrizni, megújítani az utca mára legendássá vált tavaszi virágzását.

Az Árpád utcán keresztül jutunk el az egykori pártház előtti kis parkig. A Lenin-szobor helyén álló elhanyagolt, társaihoz hasonlóan nem működő Hét Vezér díszkút körül gyönyörű virágzó parkocskát találunk, többnyire

vérszilvával, virágos körisekkel. Az épület oldalában virítanak az *aranyfák*, melyeket rendszertani szempontból helytelenül aranyesőnek, esetleg aranyvesszőnek szoktak nevezni. A kerti aranyfa tavasszal bőségesen hozza okkersárga virágait, szinte az egész növény aranszínűvé változik. Mérete a kertészeti változattól függ, de a nálunk elterjedt fajták kisebb cserjék. A járda mellett frissen telepített japáncseresznye csemetéket láthatunk. Míg a japáncseresznye törzse és levele megjelenésében hasonlít a közönséges cseresznyéhez, addig virágja terméketlen, egyedül a gyönyörködtetést szolgálja. Származási helyén, Japánban sok évszázados kultusza van: versek, dalok és egyéb művészeti alkotások témája. A sakura (cseresznyevirág) az élet mulandó szépségét jeleníti meg, az ebből fakadó érzések a klasszikus japán gondolkodás és viselkedésforma lényegéhez tartoznak. Tömeges virágzása idején tartják a hanami ünnepséget, amikor az emberek rokonaik és barátaik társaságában piknikeznek a fák alatt. Nem csoda, hogy a kiváló japán kertészek szent fájukból számtalan szín- és formaváltozatot hoztak létre. Üdvözlendő törekvés, hogy városunk utcáin is megjelentek ezek a növények, bár egyelőre még nem sok helyen találkozni velük. A kiültetett fák rózsaszín virágokat fognak hozni, reméljük, egy idő után az Árpád tér díszévé fejlődnek.

Következő állomásunk a Bartók Béla utca, így elsétálunk a Járásbíróság épülete mellett, és a Belvárosi templom előtti térről már látjuk is a virágzó kínai körte fasort. A 2012-es városközpont-felújítás során alakították ki azokat a szegélyeket, amelyek közé a körtefák kerültek. Ez a faj bőségesen hozza a fajra jellemző apró fehér virágokat, tavasszal az egész lombkorona szirmokba öltözködik. A *kínai díszkörte* Délkelet-Ázsiából származik, de az USA-ban vált közismert városi fává, onnan kiindulva hódította meg Európát. Nem véletlenül lett divatos faj, hiszen minden évszakban látványos: nyáron szabályos lombkoronájával, ősszel vörösre színeződő leveleivel díszíti a köztereket. Magassága kifejezett korában 5-6 méter, levele emlékeztet a hazai vadkörteire, termése kicsi, nem ehető. Az utóbbi években kritikus véleményeket is olvasni a fajjal kapcsolatban. Amerikai tapasztalatok szerint „kiszökhet” a városokból.

Aranyfa: Aranyfa virágzó hajtása

Deszkás utcai hangulat

Apró természetét a madarak potyogtatják el a környéken, és vannak adatok arról is, hogy tömegesen terjedhet, szakszóval inváziós fajjá válhat. További probléma, hogy különféle kórokozók támadják meg, ezért gondozásuk szükséges, ha szeretnénk megtartani díszítő értéküket. A Bartók Béla utcán is látni gyengébben fejlődő példányokat, sőt már vannak üressé vált helyek is, ezért érdemes lenne óvatosabban telepíteni őket, kerülve legalább az árnyékos helyeket. Ha a Bartók utca folytatásán, a Ferenciek terén megyünk tovább, a városháza hátsó fala mentén is találunk belőlük néhány szép példányt.

Sétánk utolsó szakaszához a fátlan Déri Miksa közön és a Batthyány Lajos utcán keresztül jutunk el. A Babits Mihály utca minden építészeti hibája mellett az egyik legszebben fásított utca, rengeteg virágzó cserjével. Az utcát a Szabadság úti régi polgárházak hatalmas hátsó kertjeinek helyére nyitották, keletről pedig nagyrészt a Szent Antal utca nyolcvanas években épült tár-

sasházai határolják.

Az azóta felhagyott

konceptió szerint a régi utcafronttól beljebb épültek ezek a házak, de a Babits utcára néző hátsó bejáratuk előtt így is tágas, parkosítható tér maradt. A nyugati oldalon álló kellemetlenül szürke társasházak között szintén sok kiültetett növénynek jut hely. Az utca lombborítása majdnem teljes. A lakóházak előkertjében változatos és színpompás lágyszárú növényzetben gyönyörködhetünk, de a kertészkedők nem feledkeztek meg a virágzó cserjéről sem. Több helyen sárgállik a fentebb említett aranyfa, melyet messziről meg lehet különböztetni a szintén nagy virágtömeget fejlesztő, napsárga boglárkacserjétől. Ez a távol-keleti származású bokor 2-3 méter magasra nőhet, elterjedt fajtáinak virágja pompon alakú. Szintén a sárga virágúak társaságába tartozik a *közönséges mahónia*, mely észak-amerikai eredetű örökzöld cserje. Kemény, hegyes szélű levele szép sötétzöld színű. Ősszel, az első fagyok után a levelek vöröses színűre változhatnak, ekkorra érnek be a növény hamvaskék színű, dekoratív bogyói. Eredeti élőhelyén az amerikai őslakosok fogyasztják ezt a savanykás termést, mi is megpróbálkozhatunk vele, ha

hatalmas, illatos virágaik már a lombfakadás előtt kinyílnak és szinte elborítják az egész fát. Még a szirmok lehullása is látványosság, ugyanis ezek sokáig színes szőnyeget képeznek a fa alatt. Kínai buddhista szentélyek mellett már évezredek óta ültetik ezeket a rendkívüli növényeket, melyek a hívők számára a tisztaság szimbólumai. Sokkal több helyen találkozhatunk a díszbirsek közé tartozó fajokkal, főképp a pompás *japánbirsszel*. A 1,5–2 méteresre növő cserje piros virágaiban könnyen észrevehetjük a sárga porzók sokaságát. Ősszel illatos termést érlel, melyet kompótnak is el lehet készíteni.

Az utca növényzetének további érdekessége, hogy a változatos összetételű dísznövények mellett néhány virágzó gyümölcsfát is találunk. A *közönséges cseresznye* vagy a *meggy* is szép képet mutat teljes virágzásában. Ezek a fák adnak gyümölcsöt ígérő tavaszi hangulatot a falusi és az öreg kertvárosi utcáknak. Nekünk azonban most nincs lehetőségünk, hogy a külvárosokig merészkedjünk. Talán majd egy másik szép, napsütéses tavaszi napon megteesszük azt is! ■

Deszkás utcai hangulat

Műemlék lakóház a Deszkás utcában

sikerül a forgalomtól távol eső bokrot találni. Ez a kis igényű, ellenálló, de minden évszakban szép cserje megérdemelné, hogy több helyen találkozhatnánk vele. Igaz ez a magnóliára is, amelynek egy, talán a lakók által kiültetett példányát találjuk a Babits utca kezdetén. A nagyvirágú *liliomfa* és rokonai a legszebb tavaszi virágos fák közé tartoznak, ugyanis